

U N
D P

ПРИРОДО- ОРІЄНТОВАНІ РІШЕННЯ ДЛЯ МІСТ

у законодавстві, стратегіях, політиці
та планах дій на національному, регіональному
й місцевому рівні в Україні

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ СКОРОЧЕНЬ

NbS	Nature-based solutions (природоорієнтовані рішення)
ДБН	Державні будівельні норми
ДСНІП	Державні санітарні норми і правила
ЄС	Європейський Союз
КМУ	Кабінет Міністрів України
Міндовкілля	Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України
Мінрегіон	Міністерство розвитку громад та територій України
ПОР	Природоорієнтовані рішення
ПРООН	Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй
СЕО	Стратегічна екологічна оцінка

Ця публікація підготовлена в рамках проекту «Природоорієнтовані рішення для сталого розвитку міст в Україні, що фінансується ПРООН та реалізується ПРООН в Україні.

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Природоорієнтовані рішення для міст як пріоритет сьогодення	6
2. Природоорієнтовані рішення для міст: стан відображення в законодавстві, стратегіях, політиці та планах дій на державному рівні	9
3. Природоорієнтовані рішення для міст: стан відображення в законодавстві, стратегіях, політиці та планах дій на регіональному й місцевому рівні	22
4. Документи державного планування у сфері містобудування, планування й розвитку міст та інших територій і ПОР: стан впровадження	25
4.1. Загальні положення про законодавство, стратегії, політику та плани дій	26
4.2. Стратегічні документи у сфері містобудування, планування й розвитку міст та інших територій:	26
4.2.1. Стратегії, плани, програми у сфері містобудування, планування й розвитку міст та інших територій	26
4.2.2. Основні національні закони стратегічного характеру в сфері містобудування, планування й розвитку міст та інших територій	27
4.3. Державні будівельні норми, державні санітарні норми і правила щодо розробки й ухвалення містобудівної документації, здійснення іншої містобудівної діяльності	31
Висновки та рекомендації	36
Список використаних джерел	44

4 ПРИРОДООРІЄНТОВАНІ РІШЕННЯ ДЛЯ МІСТ
у законодавстві, стратегіях, політиці та планах дій на національному, регіональному й місцевому рівні в Україні

ВСТУП

Природоорієнтовані рішення
для міст як пріоритет
сьогодення

Природоорієнтовані рішення
для міст: стан відображення
в законодавстві, стратегіях,
політиці та планах дій на
державному рівні

Природоорієнтовані рішення
для міст: стан відображення
в законодавстві, стратегіях,
політиці та планах дій на
регіональному й місцевому рівні

Документи державного
планування у сфері
містобудування, планування й
розвитку міст та інших територій
і ПОР

5

Протягом червня-липня 2021 року зусиллями ПРООН в Україні здійснено дослідження «Природоорієнтовані рішення для міст¹ у законодавстві, стратегіях, політиці та планах дій на національному, регіональному й місцевому рівні в Україні».

Цю роботу сфокусовано на виявленні в документах державного планування² різних рівнів та в інших законодавчих актах України — і в сфері охорони навколишнього природного середовища, і в дотичних сферах (містобудуванні, енергетичній політиці тощо) — концептуальних законодавчих засад розвитку концепції природоорієнтованих рішень для міст.

У дослідженні проаналізовано основні стратегії, плани, програми тощо, а також базові закони України й інші нормативно-правові акти у сфері охорони навколишнього природного середовища, містобудування та інших дотичних сферах, які було ухвалено і які діють на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Актуальність теми дослідження зумовлено наявними на міжнародному рівні процесами формування, розвитку та впровадження концепції природоорієнтованих рішень, що важливо не лише в контексті забезпечення сталого розвитку окремих держав та їхніх окремих територій (наприклад, міст чи інших населених пунктів), а й у контексті вирішення конкретних екологічних, економічних і соціальних проблем (зміни клімату, збереження біорізноманіття, охорони здоров'я населення, захисту населення від стихійних лих, енергоефективності тощо).

Тому важливо, щоб концепцію ПОР визнала й Україна, насамперед у документах державного планування (стратегіях, планах, програмах тощо) та в інших основних спеціальних актах законодавства у відповідних сферах. А ці стратегічні політичні та законодавчі орієнтири стали підґрунтям для впровадження й розвитку концепції ПОР в Україні шляхом впровадження поняття ПОР у законодавство, створення на законодавчому рівні чітких і безпосередніх вимог та стандартів щодо ПОР у різних сферах (наприклад, у екологічній, містобудівній, енергетичній політиці) та на різних рівнях (національному, регіональному, місцевому). А ефективна реалізація таких законодавчих вимог, у свою чергу, також потребуватиме належного кадрового забезпечення (насамперед в органах влади та органах місцевого самоврядування; освіченого / досвідченого саме з цих питань) та належного фінансування (бюджетного та позабюджетного).

Ця робота може бути цікавою для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, науковців і навчальних закладів, представників бізнесу, громадськості, а також усіх тих, хто цікавиться сучасними питаннями сталого розвитку міст та інших територій, благоустроєм населених пунктів, питаннями збереження довкілля і здоров'я населення, у т. ч. шляхом впровадження ПОР.

ПРИРОДО- ОРІЄНТОВАНІ РІШЕННЯ ДЛЯ МІСТ ЯК ПРІОРИТЕТ СЬОГОДЕННЯ

1 Природоорієнтовані рішення для міст як пріоритет сьогодення

Про необхідність впровадження рішень, заснованих на природі, чи природничих (природних) рішень³, чи природоорієнтованих рішень (ПОР)⁴ у містах ідеться у низці міжнародно-правових актів у сфері охорони довкілля: позиційних та інших міжнародних документах до Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату⁵ та Паризької угоди до неї⁶, у Стратегії біорізноманіття ЄС до 2030 року^{7,8}, у Європейському зеленому курсі⁹ тощо.

Україна — учасниця цих міжнародних процесів, зокрема в межах виконання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС¹⁰, і має виконати передбачені в них зобов'язання й рекомендації, зокрема в частині розвитку та впровадження ПОР.

Необхідність впровадження ПОР викликано й об'єктивними чинниками. Втрата біорізноманіття, зміна клімату та нинішня пандемія COVID-19 — взаємопов'язані явища, які посилюють бідність і нерівність населення, підривають продовольчу безпеку. У свою чергу, це створює ризики для добробуту людей і віддаляє перспективу сталого суспільства, що є метою Програми сталого розвитку до 2030 року. Для найуразливіших категорій населення тягар найважчий, але кожен уже відчуває цей вплив на собі — це і зміна погодних умов, і економічна невпевненість, і зростання ризиків серйозних захворювань або навіть втрати життя. Однак природа пропонує і рішення. Вона є фундаментом для здоров'я та добробуту. Захист і відновлення біорізноманіття, а також екосистем, що добре функціонують, — критично важливі завдання, виконання яких дасть змогу посилити нашу стійкість до катастроф природного походження або спричинених людиною¹¹.

Згідно з визначенням, запропонованим Міжнародним союзом охорони природи та природних ресурсів, МСОП (англ. International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, IUCN), природоорієнтовані рішення (ПОР; англ. Nature-based solutions — NbS) — це дії щодо захисту, сталого управління та

відновлення природних або модифікованих екосистем, які ефективно та адаптивно вирішують суспільні проблеми, водночас забезпечуючи добробут людини та переваги біорізноманіття. Вони обґрунтовані перевагами, які випливають зі здорових екосистем, спрямовані на такі важливі виклики, як зміна клімату, зменшення ризику стихійних лих, безпека продовольства та води, здоров'я, і критично важливі для економічного розвитку.^{12,13}

ПОР використовують силу функціональних екосистем як інфраструктуру для надання природних послуг на користь суспільству та довкіллю.¹⁴

Довідка

МСОП наголошує, що ПОР необхідно відрізнити від рішень, на які надихнула природа (англ. Nature inspired), та від рішень, які отримано з природи (англ. Nature derived).

Рішення, на які надихнула природа. Інноваційне проектування та виробництво матеріалів, конструкцій і систем, що базуються на біологічних процесах, на які надихнула природа. Наприклад, біомімікрія — це практика навчання у природі й імітування стратегій, знайдених у природі, для вирішення проблем. Ці розробки беруть натхнення від природи — наприклад, спеціальні липкі рукавички, що імітують пристосування геконів для пересування по вертикальній поверхні. Такі рішення не засновано на функціональних екосистемах.

Рішення, отримані з природи. Вітер, хвилі та сонячна енергія походять від природи. У цьому випадку вони є рішеннями, які допоможуть задовольнити наші низьковуглецеві потреби в енергії за допомогою виробничих методів, отриманих із природних джерел. Ці джерела енергії походять із природного світу, але не засновані безпосередньо на функціональних екосистемах.¹⁵

Орієнтиром для планування та реалізації природоорієнтованих рішень слугує Глобальний стандарт МСОП щодо природоорієнтованих рішень, прийнятий у 2020 році (перше видання)¹⁶.

Серед практик ПОР для міст є такі: зелені дахи, збирання дощової води, проникна поверхня (пористий асфальт, проникне брукування вулиць)¹⁷, дренажні канали (валоканави)¹⁸, канали¹⁹, фільтраційні (муловідловлювальні) смуги²⁰, каналізаційні колодязі, інфільтраційні траншеї²¹ та басейни²², дощові сади, водосховища місцевого стоку (протипаводкові водосховища), ставки для відстоювання стічних вод, буферні (протиерозійні) смуги та живопліт, лісові прибережні буферні зони, міські лісопарки, дерева в межах міських територій, відновлення водно-болотних угідь та управління ними²³, збереження комах-запилювачів, компостування побутових відходів та ін.

До ПОР не можна зараховувати псевдоекологічні рішення, наприклад, висаджування лісових монокультур (тобто заміну природних лісів комерційними насадженнями), штучне перетворення природних лук на лісові ландшафти (заліснення), поширення інвазійних видів рослинного і тваринного світу тощо.

Впровадження та розвиток ПОР має інтегруватися й особливо важливе у сферах, тісно пов'язаних із використанням природних ресурсів (лісове та рибне господарство, харчова та агро-промисловість, видобувна галузь, енергетика), а також у сферах містобудування та розвитку інфраструктури.

Ефективне впровадження ПОР та поширення практик ПОР в Україні неможливе без належної освітньо-просвітницької роботи з метою підвищення обізнаності населення про природоорієнтовані рішення та їхні переваги з метою заохочення щодо їх впровадження.

Належне впровадження ПОР також залежить від їх закріплення та врегулювання на законодавчому рівні, зокрема визнання їхньої пріоритетної ролі у стратегічних документах (стратегіях, планах, програмах тощо) на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Крім того, важливе значення для впровадження ПОР в Україні має розвиток і забезпечення інституційної, кадрової та фінансової складової.

З екологічної точки зору ПОР у містах, окрім іншого:

запобігають зменшенню та деградації територій природних середовищ існування, територій зелених зон у містах та на приміських територіях (штучних і природних);

захищають і зберігають екосистеми, у т. ч. біорізноманіття;

утримують вуглець і зменшують його викиди в атмосферу, відповідно, є заходами пом'якшення наслідків зміни клімату, заходами з адаптації до зміни клімату;

зменшують рівень шуму, рівень забруднення й запилення атмосферного повітря, рівень забруднення водних ресурсів і сприяють їх відновленню;

вирішують проблеми побутових відходів, відходів рослинництва та тваринництва;

запобігають негативним природним явищам (сильній, аномальній спеці, надмірним опадам тощо) та надзвичайним ситуаціям;

відновлюють зв'язок людини із природою, позитивно впливають на фізичне та психоемоційне здоров'я населення.

Природоорієнтовані рішення
для міст як пріоритет
сьогодення

Природоорієнтовані рішення
для міст: стан відображення
в законодавстві, стратегіях,
політиці та планах дій на
державному рівні

Природоорієнтовані рішення
для міст: стан відображення
в законодавстві, стратегіях,
політиці та планах дій на
регіональному й місцевому рівні

Документи державного
планування у сфері
містобудування, планування й
розвитку міст та інших територій
і ПОР

9

ПРИРОДО- ОРИЄНТОВАНІ РІШЕННЯ ДЛЯ МІСТ:

стан відображення в
законодавстві, стратегіях, політиці
та планах дій на державному рівні

2 Природоорієнтовані рішення для міст: стан відображення в законодавстві, стратегіях, політиці та планах дій на державному рівні

Важливу роль у охороні навколишнього природного середовища відіграють *стратегічні документи (стратегії, плани, програми тощо) на державному рівні*, у яких закладено політичні та / або програмні засади сталого використання, охорони та відтворення навколишнього природного середовища та його складових.

Необхідність розробки відповідних стратегічних документів передбачено в національному законодавстві та у відповідних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Україною. Наприклад:

- у Конституції України, де передбачено, що до повноважень Верховної Ради України належить затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, *охорони довкілля* (п. 6 с. 85)²⁴;
- у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», де вказано, що з метою проведення ефективної й цілеспрямованої діяльності України з організації й координації заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екобезпеки, раціонального використання і відтворення природних ресурсів на перспективу розробляються й ухвалюються *державні цільові програми* (ч. 1 ст. 6)²⁵;
- у Лісовому кодексі України, де передбачено, що Верховна Рада України у сфері лісових відносин: (а) визначає засади державної політики у сфері лісових відносин (п. 1 ч. 1 ст. 26); (б) затверджує загальнодержавні програми з охорони, захисту, використання та відтворення лісів (п. 3 ч. 1 ст. 26);
- у Конвенції про охорону біологічного різноманіття 1992 року²⁶ (що ратифікована Законом України від 29.11.1994 р. № 257/94-ВР²⁷), де проголошено, що кожна Договірна Сторона відповідно до її конкретних умов і можливостей розробляє *національні стратегії, плани чи програми збереження та сталого використання біологічного різноманіття або адаптує з цієї метою наявні стратегії, плани або програми*, які відображають, зокрема, викладені в цій Конвенції заходи, що стосуються відповідної Договірної Сторони (п. «а» ч. 1 ст. 6).

В Україні базовий стратегічний документ державної екологічної політики загального характеру — **Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затверджені Законом України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII** (надалі — Стратегія держкополітики до 2030 року)²⁸.

У цій Стратегії серед іншого визначено:

- мету держкополітики до 2030 року — досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем;
- стратегічні цілі та завдання держкополітики до 2030 року (всього 5): 1) формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва; 2) забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України; 3) забезпечення інтеграції екологічної політики у процес ухвалення рішень щодо соціально-економічного розвитку України; 4) зниження екологічних ризиків із метою мінімізації їхнього впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення; 5) удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління;
- два етапи реалізації держкополітики: перший етап — до 2025 року, другий — до 2030.

З метою виконання Стратегії КМУ зобов'язаний у 6-місячний строк з дня набуття чинності Законом про затвердження Стратегії розробити та затвердити Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища. Однак такий Нацплан поки що не ухвалено, і це недолік та перешкода для ефективної реалізації стратегічного документу — Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року. На цю проблему й необхідність невідкладного розроблення та затвердження Урядом України такого Нацплану на 2021–2025 роки вказано в рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 23.03.2021 р. «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації».²⁹

Безпосереднього згадування в тексті Стратегії саме про ПОР, їхню пріоритетну роль, у т. ч. для вирішення проблем міст, немає.

Водночас серед завдань, спрямованих на досягнення цілі № 2 «Забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України» окремо проголошено завдання щодо зменшення негативного впливу процесів урбанізації на навколишнє природне середовище, припинення руйнування навколишнього природного середовища в межах міст, зокрема недопущення необґрунтованого знищення зелених насаджень у межах міст під час виконання будівельних чи інших робіт, незаконного відведення земельних ділянок, зайнятих зеленими насадженнями, під будівництво.

А серед сподіваних результатів держкополітики визначено, що територіальне розширення міст та інших населених пунктів буде можливим лише за умови збереження, створення та відновлення рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих територій та об'єктів, ландшафтів, лісів, парків, скверів, окремих зелених насаджень, а їх розбудова буде більше відповідати вимогам адаптації до змін клімату.

Також у Стратегії йдеться про необхідність вжиття низки заходів, що є актуальними для міст України й мають стосунок до ПОР, а саме: запобігання зміні клімату та адаптація до неї; поліпшення якості атмосферного повітря; покращення якості води та ощадливе використання водних ресурсів; розширення територій природно-заповідного фонду України; збільшення лісистості території країни; відновлення біорізноманіття; впровадження технологій енергозбереження та підвищення енергоефективності; впровадження сучасних будівельних технологій із тепло- та енергозбереження, що дасть змогу суттєво зменшити обсяг викидів парникових газів і забруднювальних речовин у атмосферне повітря, а також скидання забруднювальних речовин у водойми, тощо.

Тобто, у Стратегії не вживаються формулювання, що містять слова «природоорієнтовані рішення». У цьому документі лише визначено правові засади, які можуть бути підґрунтям для розвитку в Україні концепції ПОР, у т. ч. для міст. Але дуже загальні правові засади не можуть замінити безпосереднє чітке закріплення у законодавстві норм щодо ПОР, у т. ч. щодо їх визнання як можливої чи обов'язкової складової державної екологічної політики.

Серед інших стратегічних документів державної екологічної політики можна назвати ще такі:

Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України до 2030 року» від 30.09.2019 р. № 722³⁰.

У цьому Указі Президента наголошено на необхідності забезпечувати дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, зокрема: (а) забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й *екологічної стійкості міст, інших населених пунктів* (пп. 11 п. 1); а також (б) життя невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками (пп. 13 п. 1); збереження та раціональне використання *океанів, морів і морських ресурсів у інтересах сталого розвитку* (пп. 14 п. 1); захист та відновлення *екосистем суходолу та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення й повернення назад (розвертання) процесу деградації земель і зупинка процесу втрати біорізноманіття* (пп. 15 п. 1); створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохопній і сталій індустріалізації та інноваціям (пп. 9 п. 1); забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами й санітарією (пп. 6 п. 1).

В Указі Президента визначено, що Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року є орієнтирами для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів із метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України.

Безпосереднього згадування в тексті Указу Президента про ПОР, у т. ч. для міст, немає.

Тобто, в Указі Президента не вжито формулювання, що містять слова «природоорієнтовані рішення». У цьому документі лише визначено правові засади, які можуть бути підґрунтям для розвитку в Україні концепції ПОР, у т. ч. для міст.

Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 р. № 932-р³¹.

У Концепції передбачено, що формування і подальша реалізація цілісної державної політики у сфері зміни клімату, гармонізованої з міжнародним законодавством, — *складне завданням з огляду на мультидисциплінарний характер проблеми*. Політично, економічно й науково обґрунтовані рішення з питань зміни клімату повинні ухвалюватися для всіх секторів економіки, включно з енергетикою, промисловістю, агропромисловим комплексом, транспортом, водним, лісовим і житлово-комунальним господарством, землекористуванням, а також охороною здоров'я, збереженням і відтворенням екосистем.

У цій Концепції серед іншого визначено:

- мету Концепції — вдосконалення державної політики у сфері зміни клімату для досягнення сталого розвитку держави, створення правових та інституційних передумов для забезпечення поступового переходу до низьковуглецевого розвитку за умови економічної, енергетичної та екологічної безпеки й підвищення добробуту громадян;
- основні напрями реалізації Концепції, серед яких: забезпечення узгодженості державної політики у сфері зміни клімату із законо-

давчими та іншими нормативно-правовими актами, які визначають стратегічні рішення щодо досягнення сталого розвитку держави, розвитку енергетичного, промислового, житлово-комунального та інших секторів економіки, підвищення енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії;

- строк реалізації Концепції — до 2030 року.

Безпосереднього згадування в тексті Концепції про ПОР, у т. ч. для міст, немає.

Тобто, у Концепції не вживаються формулювання, що містять слова «природоорієнтовані рішення». У цьому документі лише визначено правові засади, які можуть бути підґрунтям для розвитку в Україні концепції ПОР, у т. ч. для міст.

Із метою виконання Концепції у 2017 році розпорядженням КМУ затверджено **План заходів щодо виконання Концепції**³². У контексті розвитку ПОР цікаве положення цього плану, згідно з яким передбачено схвалення до 2020 року Стратегії адаптації до зміни клімату України на період до 2030 року.

Такої Стратегії адаптації до зміни клімату наразі не схвалено. Однак 01.03.2021 р. на веб-сайті Міндовкілля опубліковано повідомлення про оприлюднення проекту розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року» і сам текст цього документу³³.

Цікавий факт, що у проєкті цієї Стратегії, мабуть, уперше на законодавчому рівні згадано про необхідність впровадження ПОР.

Зокрема це зроблено в таких формулюваннях:

- ця Стратегія базується на таких основних принципах, як, крім іншого, застосування природоорієнтованого (екосистемного) підходу до адаптації;
- у результаті реалізації Стратегії очікується, крім іншого, використання адаптації до зміни клімату на основі екосистемних та природоорієнтованих рішень.

Отже, схвалення цієї Стратегії впровадить у національне законодавство поняття «природоорієнтовані рішення» та визначить необхідність їх впровадження, зокрема, у частині вирішення питання щодо адаптації до зміни клімату.

У цій Стратегії серед іншого визначено:

- мету Стратегії — забезпечення потреб суспільства та економіки в паливно-енергетичних ресурсах у технічно надійний, безпечний, економічно ефективний та екологічно прийнятний спосіб для гарантування поліпшення умов життєдіяльності суспільства;
- пріоритети Стратегії, серед яких, наприклад, у контексті забезпечення енергетичної незалежності передбачено застосування найкращих

Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р³⁴.

практик із охорони навколишнього природного середовища; водночас заплановано, що одним із головних напрямів підвищення енергоефективності економіки України має стати також скорочення енергоспоживання домогосподарств, комерційного та комунального секторів на потреби опалення шляхом підвищення енергоефективності житлових і громадських будівель, а також підвищення енергоефективності опалювальних приладів; крім того, у сфері енергоефективності та охорони довкілля передбачено запровадження стандартів будівництва «пасивний дім»;

- строк реалізації Стратегії — до 2035 року (I етап «Реформування енергетичного сектора» — до 2020, II етап «Оптимізація та інноваційний розвиток інфраструктури» — до 2025, III етап «Забезпечення сталого розвитку» — до 2035).

Із метою виконання Стратегії Міністерство енергетики та вугільної промисловості разом із іншими центральними органами виконавчої влади зобов'язане в чотиримісячний строк внести на розгляд КМУ проєкт плану заходів із реалізації Стратегії. Однак такий План заходів поки ще не ухвалено, і це недолік та перешкода для ефективної реалізації стратегічного документу — Енергетичної стратегії України на період до 2035 року.

Безпосереднього згадування в тексті Стратегії ПОР, у т. ч. для міст, немає.

Тобто, у Стратегії не вживаються формулювання, що містять слова «природоорієнтовані рішення». У цьому документі лише визначено правові засади, які можуть бути підґрунтям для розвитку в Україні концепції ПОР, у т. ч. для міст.

Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року, затверджена Законом України від 24.05.2012 р. № 4836-VI³⁵.

У цій Загальнодержавній цільовій програмі серед іншого визначено:

- мету Програми — визначення основних напрямів державної політики у сфері водного господарства *для задоволення потреби населення і галузей національної економіки у водних ресурсах, збереження і відтворення водних ресурсів, впровадження системи інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом, відновлення ролі меліорованих земель у продовольчому та ресурсному забезпеченні держави, оптимізація водоспоживання, запобігання та ліквідація наслідків шкідливого впливу вод;*
- завдання Програми, серед яких, наприклад, за напрямом екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро та поліпшення якості питної води: (а) *упорядкування споруд водовідведення на об'єктах житлово-комунального господарства, господарських об'єктах та урбанізованих територіях;* (б) *створення чистішого виробництва, замкнених (безстічних) систем виробничого водопостачання, впровадження мало- і безводних технологій, забезпечення повторного використання стічних вод;* (в) *відродження та підтримання сприятливого гідрологічного стану річок та ліквідація наслідків шкідливого впливу вод;*

- строк реалізації Програми: до 2021 року (I етап — 2013–2016; II етап — 2017–2021).

Із метою реалізації Програми в додатках до неї (додаток № 2) затверджено Завдання й заходи з виконання. Серед цих заходів, крім іншого, *передбачено для місцевих органів виконавчої влади розроблення планів заходів із відновлення водних об'єктів.*

Безпосереднього згадування в тексті Програми ПОР,
у т. ч. для міст, немає.

Тобто, у Програмі не вживаються формулювання, що містять слова «природоорієнтовані рішення». У цьому документі лише визначено правові засади, які можуть бути підґрунтям для розвитку в Україні концепції ПОР, у т. ч. для міст.

Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 р. № 271-р³⁶.

Цей план містить перелік заходів щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням. Зокрема серед таких заходів передбачено: (а) розроблення проекту Закону України Про збереження ґрунтів та охорону їхньої родючості; (б) розроблення наказів Міндовкілля: про визначення нормативів створення захисних лісових насаджень із урахуванням типів ґрунтів і природних зон; створення, відновлення та охорона лісів, у тому числі полезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень, відповідно до науково обґрунтованих показників із урахуванням регіональних особливостей та природно-кліматичних умов, забезпечення лісовпорядкування, інвентаризації, обстеження, моніторингу та обліку; створення (оголошення) нових та розширення площі наявних територій і об'єктів природно-заповідного фонду та ін.

Безпосереднього згадування в тексті Нацплану дій ПОР,
у т. ч. для міст, немає.

Тобто, у Нацплані дій не вживаються формулювання, що містять слова «природоорієнтовані рішення». У цьому документі лише визначено правові засади, які можуть бути підґрунтям для розвитку в Україні концепції ПОР, у т. ч. для міст.

Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11. 2017 р. № 820-р³⁷.

У цій Стратегії серед іншого визначено:

- мету Стратегії — створення умов для підвищення стандартів життя населення шляхом упровадження системного підходу до поводження з відходами на державному та регіональному рівні, зменшення обсягів утворення відходів та збільшення обсягу їх переробки й повторного використання;
- цілі Стратегії, серед яких: (а) визначення та вирішення ключових проблем розвитку управління відходами в Україні на інноваційних засадах; (б) визначення пріоритетних напрямів діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, орга-

нізацій, установ, підприємств, громадських організацій та суспільства в цілому щодо переходу системи управління відходами на інноваційну модель; (в) визначення шляхів і методів удосконалення наявної інфраструктури з управління відходами, які не суперечать інноваційній моделі; (г) забезпечення сталого розвитку України шляхом виконання завдань, спрямованих на екологічну та ресурсну безпеку;

- завдання Стратегії, серед яких, наприклад, значне підвищення ролі регіонів та громадянського суспільства в реформуванні сфери поводження з відходами;
- строк реалізації Стратегії — до 2030 року (I етап — 2017–2018, II етап — 2019–2023, III етап — 2024–2030).

Серед спеціальних заходів у Стратегії передбачено розвиток напряму компостування органічної складової побутових відходів, а саме встановлено, що: (а) у сфері побутових відходів має бути ухвалено нормативно-правові акти, спрямовані на запровадження компостування органічної складової побутових відходів у приватних домогосподарствах сільської місцевості, а також приміських районів міст; (б) у сфері відходів сільського господарства має здійснюватися стимулювання впровадження компостування відходів, що утворюються в невеликих сільських господарствах (у частині компостування відходів рослинного походження має здійснюватися зокрема: розроблення нормативних документів, які стосуються якості компосту і якості сировинних продуктів для компостування; розроблення та встановлення вимог до внесення компосту в ґрунт, у тому числі щодо здійснення контролю за якістю ґрунтів; у частині компостування відходів сільського господарства тваринного походження — стимулювання компостування відходів, що утворюються в невеликих сільських господарствах і сільських населених пунктах, шляхом поширення знань та відповідної інформації; розроблення вимог до якості компосту й сировинних продуктів для компостування; розроблення та встановлення вимог щодо внесення компосту в ґрунт, у тому числі щодо здійснення контролю за якістю ґрунтів; у частині перероблення тваринних екскрементів — організація збирання надлишків тваринних екскрементів у місцях їх утворення з перерозподілом у місця дефіциту добрив або на потужності з компостування та анаеробного зброджування; визначення механізму стимулювання використання тваринних екскрементів як сировини для компостування й анаеробного зброджування, де безпосереднє внесення в ґрунт не є можливим та / або допустимим.

Із метою виконання Стратегії у 2019 році розпорядженням КМУ затверджено **Національний план управління відходами до 2030 року**³⁸.

Безпосереднього згадування в тексті Стратегії та Нацплані до неї ПОР, у т. ч. для міст чи інших міських і сільських населених пунктів, немає.

Тобто, у Стратегії та Нацплані не вживаються формулювання, що містять слова «природоорієнтовані рішення». У цих документах лише визначено правові засади, які можуть бути підґрунтям для розвитку в Україні концепції ПОР, у т. ч. для міст.

Значна частина стратегічних документів у сфері охорони навколишнього природного середовища та дотичних сферах залишається поза увагою цієї роботи через те, що вони мали строк виконання до 2020 року. Тобто, наразі їхній строк реалізації закінчився, а нові документи їм на заміну та / або продовження так і не було ухвалено. Серед них: Стратегія сталого розвитку «Україна — 2020»^{39, 40}; Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року⁴¹ та План заходів із його реалізації⁴²; Концепція Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року⁴³; Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року⁴⁴ та ін.

Низка стратегічних документів у сфері охорони навколишнього природного середовища та дотичних сферах наразі просто відсутня (хоча подекуди й підготовлені проекти цих документів). Серед них: проект Державної стратегії управління лісами України до 2035 року⁴⁵; Стратегія охорони біорізноманіття до 2030 року (наразі затверджено лише структуру Стратегії)⁴⁶; проект Стратегії розвитку водної політики України — Водна стратегія України⁴⁷; проект Морської природоохоронної стратегії України⁴⁸; проект Державної цільової програми розвитку земельних відносин та національної інфраструктури геопросторових даних в Україні на період до 2030 року⁴⁹; проект Стратегії низьковуглецевого розвитку України на період до 2050 року⁵⁰; стратегічний документ щодо розвитку природно-заповідного фонду та / або екологічної мережі (відсутній) та ін.

Відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.03.2021 р. «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації», введеного в дію Указом Президента України від 23.03.2021 р. № 111/2021, КМУ необхідно серед іншого:

- у шестимісячний строк: (а) підготувати та затвердити водну стратегію України на період до 2050 року, (б) морську природоохоронну стратегію України, (в) концепцію державної програми використання та охорони земель; (г) державну стратегію управління лісами України до 2035 року, (ґ) основні засади (стратегію) державної політики у сфері лісових відносин; (д) внести на розгляд Верховної Ради України проект закону щодо водовідведення стічних вод населених пунктів; (е) для протидії зміні клімату та адаптації до неї внести на розгляд Верховної Ради України проект закону щодо стратегії низьковуглецевого розвитку України на період до 2050 року; (є) розробити та затвердити національний план з енергетики та зміни клімату на період до 2030 року; (ж) розробити та затвердити національний план дій з енергоефективності на період до 2030 року;
- у тримісячний строк: (а) опрацювати питання стосовно визначення пріоритетів формування національної екологічної мережі в Генеральній схемі планування території України; (б) забезпечити розробку та затвердження нормативів мінімально необхідної захисної лісистості для природно-кліматичних зон України; (в) для вирішення екологічних проблем, відновлення та збереження навколишнього природного середовища Донбасу розробити та затвердити концепцію стабілізації екологічної ситуації та забезпечення екологічної безпеки на території Донецької та Луганської областей.

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695⁵¹.

Така ситуація, з одного боку, виявляє проблему України щодо належного стратегування, а з іншого, у контексті теми цієї роботи, створює можливості для пропозицій про включення відповідних положень щодо пріоритетної ролі ПОР у тексти проектів зазначених політик, стратегій, планів і програм — тобто ще на самому початку, до їх ухвалення.

Ця Стратегія — основний планувальний документ для реалізації секторальних стратегій розвитку, координації держполітики в різних сферах, досягнення ефективності використання держресурсів у територіальних громадах та регіонах в інтересах людини, єдності держави, ... збереження навколишнього природного середовища та сталого використання природних ресурсів для нинішнього та майбутніх поколінь українців.

Стратегія визначає генеральний вектор сталого розвитку регіонів та розроблена відповідно до Цілей сталого розвитку України до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30.09.2019 р. № 722.

У Стратегії серед іншого визначено:

- стратегічну мету держрегіонполітики до 2027 року як розвиток та єдність, орієнтовані на людину, — гідне життя в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні, забезпечення ефективного використання внутрішнього потенціалу територій та їх спеціалізації для досягнення сталого розвитку країни, що створює умови для підвищення рівня добробуту та доходів громадян під час досягнення згуртованості в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному та просторовому вимірах;
- три стратегічні цілі (за допомогою яких досягається стратегічна мета): (1) формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах; (2) підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів; (3) розбудова ефективного багаторівневого врядування;
- оперативні цілі та основні завдання, серед яких, наприклад, такі завдання за напрямом «Посилення використання потенціалу розвитку середніх та малих міст», як: (а) забезпечення модернізації міської інфраструктури, що зменшує потребу в невідновлюваних ресурсах, створює стійкість до природних та техногенних катаклізмів, адаптує міську мережу до зміни клімату; (б) сприяння розширенню зелених насаджень, тощо;
- пріоритети регіонального розвитку на період до 2027 року, серед яких: прискорення економічного зростання регіонів і територій із низьким рівнем соціально-економічного розвитку із забезпеченням покращення стану навколишнього природного середовища та невиснажливого використання природних ресурсів;

- етапи реалізації Стратегії (I етап — 2021–2023; II етап — 2024–2027).

У Стратегії передбачено, що нова політика регіонального розвитку ґрунтується на врахуванні під час стратегічного та просторового планування ключових викликів, які впливають на людину, інфраструктуру, економіку та навколишнє природне середовище, а також включатиме побудову культури партнерства та співробітництва, орієнтованої на взаємодію громадян і публічних інституцій щодо розвитку.

У частині просторового планування, що особливо актуальне для розвитку міст, проголошено обов'язкове врахування вимог містобудівної документації (Генеральної схеми планування території України, схем планування території на регіональному рівні, генпланів населених пунктів тощо) під час здійснення державних інвестиційних програм / заходів.

Інструменти реалізації Стратегії — плани заходів щодо реалізації Стратегії відповідно на 2021–2023⁵² і 2024–2027 роки; програми та проекти регіонального розвитку; регіональні стратегії розвитку та плани заходів із їх реалізації; держпрограми щодо розвитку транскордонного співробітництва, соціально-економічного розвитку окремих територій, угоди щодо регіонального розвитку тощо.

Безпосереднього згадування про ПОР, у т. ч. для міст, немає ні в тексті Стратегії, ні в плані заходів щодо її реалізації на 2021–2023 роки.

Тобто, у Стратегії та плані заходів не вживаються формулювання, що містять слова «природоорієнтовані рішення». У цих документах лише визначено правові засади, які можуть бути підґрунтям для розвитку в Україні концепції ПОР, у т. ч. для міст.

Основний спеціальний закон
України у сфері охорони
навколишнього природного
середовища — **Закон «Про
охорону навколишнього
природного середовища» від
25.06.1991 р. № 1264-XII.**

Його можна назвати також «рамковим», тобто таким, що має на меті охопити весь спектр суспільних відносин із охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, визначаючи основні сфери, які потребують подальшого регулювання в чинному законодавстві України⁵³.

Особливість і важливість цього Закону полягає в тому, що «відповідно до базових положень, сформульованих у цьому Законі, формується вся система екологічного законодавства»⁵⁴.

Закон встановлює засади еколого-правової політики в Україні, визначає склад законодавства, завдання, основні принципи, об'єкти правової охорони, права громадян України та їх гарантії, обов'язки громадян; повноваження рад та інших органів управління; базові правила щодо спостереження, прогнозування, обліку та інформування; стандартизації й нормування; контролю та нагляду; порядку вирішення спорів; юридичної відповідальності, основ міжнародних відносин, — у галузі охорони навколишнього природного середовища; регламентує питання права власності на природні ресурси та правила їх використання; а також питання економічного

механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища; заходів забезпечення екологічної безпеки, системи й видів природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні; питання щодо надзвичайних екологічних ситуацій тощо.

У Законі не вжито термін «природоорієнтовані рішення» (ані схожі, як-от «природничі рішення», «природні рішення», «рішення, засновані на природі» тощо).

Як і стратегічні документи, згадані вище, цей Закон закріплює положення, що можуть бути правовими засадами для практичного впровадження ПОР. Наприклад, у преамбулі Закону передбачено, що охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екобезпеки життєдіяльності людини — невідмінна умова сталого економічного та соціального розвитку України; із цією метою Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на збереження безпечно для існування живої й неживої природи навколишнього середовища, захисту життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання й відтворення природних ресурсів.

Серед норм Закону є ще такі положення:

- (а) планування, розміщення, забудова й розвиток населених пунктів здійснюються за рішенням місцевих рад *із урахуванням екологічної місткості територій, дотриманням вимог охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки* (ч. 1 ст. 59);
- (б) місцеві ради, підприємства, установи, організації та громадяни у здійсненні своєї діяльності *зобов'язані вживати необхідних заходів щодо запобігання та недопущення перевищення встановлених рівнів акустичного, електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого фізичного впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людини в населених пунктах, рекреаційних і заповідних зонах, а також у місцях масового скупчення і розмноження диких тварин* (ч. 1 ст. 54);
- (в) кошти місцевих, АР Крим і Державного фондів охорони навколишнього природного середовища можуть використовуватися тільки для фінансового забезпечення здійснення природоохоронних заходів, включно *із захистом від шкідливого впливу вод сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь, ресурсозберігальних заходів, у тому числі наукових досліджень із цих питань, ведення державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також заходів для зниження забруднення навколишнього природного середовища та дотримання екологічних нормативів і нормативів екологічної безпеки, для зниження впливу забруднення навколишнього природного середовища на здоров'я населення* (ч. 6 ст. 47) та ін.

Однак це не може замінити безпосереднє закріплення в тексті цього Закону самого терміна «природоорієнтовані рішення» та основних положень щодо їх застосування.

Крім того, враховуючи роль і значення цього Закону, можна говорити про доцільність закріплення в ньому відповідних положень щодо ПОР. Тобто, якщо говорити про впровадження та розвиток ПОР у законодавстві, то слід насамперед звернути увагу на внесення відповідних змін до тексту цього Закону.

Відповідно до ст. 2 Закону, відносини в галузі охорони навколишнього природного середовища в Україні регулюються не лише (*«не лише»*. — прим. автора) цим Законом, а також земельним, водним, лісовим законодавством, законодавством про надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону й використання рослинного і тваринного світу та іншим спеціальним законодавством.

Серед таких актів законодавства можна назвати Лісовий⁵⁵, Земельний⁵⁶, Водний⁵⁷ кодекси України, Кодекс України про надра⁵⁸, а також закони України: «Про рослинний світ»⁵⁹, «Про тваринний світ»⁶⁰, «Про охорону атмосферного повітря»⁶¹, «Про природно-заповідний фонд України»⁶², «Про екологічну мережу України»⁶³, «Про відходи»⁶⁴ та ін.

Ці кодекси та закони — спеціальні секторальні (частина з них — поресурсові) закони, які з урахуванням та на розвиток Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» регламентують обмежену (спеціальну) сферу суспільних відносин. Вони визначають загальні правові засади цієї спеціальної сфери: надають визначення спеціальній термінології, визначають законодавство, яке регулює певну сферу, встановлюють основні принципи й особливості використання та охорони природного ресурсу чи іншого об'єкта довкілля та ін. Саме на підставі та з урахуванням цих законів здійснюється формування іншого законодавства з цього питання. Тож хоча ці документи й не є стратегіями, планами, програмами, вони мають важливе, основоположне значення.

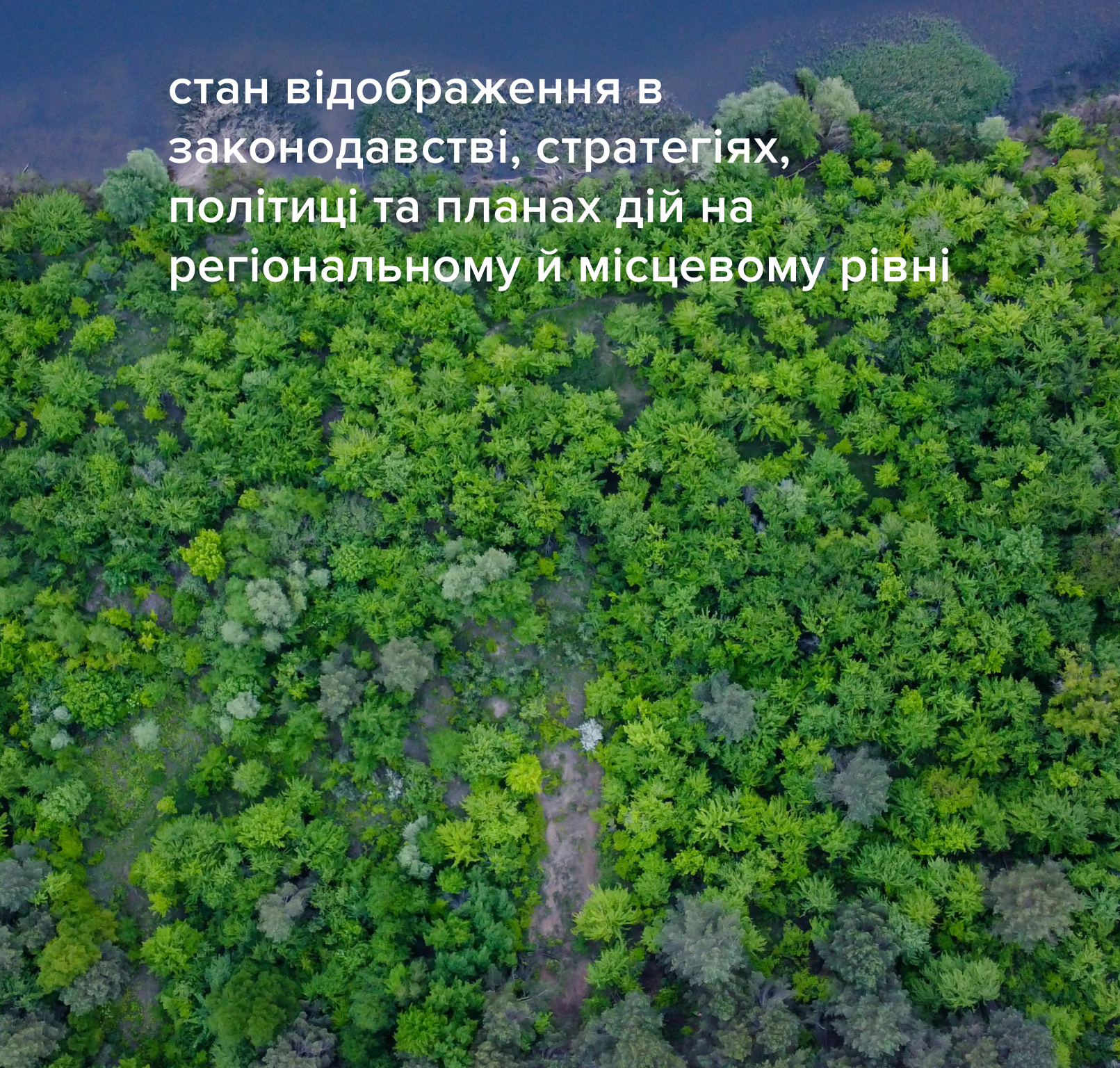

У цих кодексах, законах не вживається термін «природоорієнтовані рішення» (ані схожі, як-от «природничі рішення», «природні рішення», «рішення, засновані на природі» тощо).

Як і згадані вище стратегічні документи й Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», ці акти законодавства містять правові норми, що наразі можуть бути правовими засадами, підґрунтям для практичного впровадження ПОР.

ПРИРОДО- ОРІЄНТОВАНІ РІШЕННЯ ДЛЯ МІСТ:

стан відображення в
законодавстві, стратегіях,
політиці та планах дій на
регіональному й місцевому рівні

3 Природоорієнтовані рішення для міст: стан відображення в законодавстві, стратегіях, політиці та планах дій на регіональному й місцевому рівні

Особливої актуальності стратегії, плани, програми в різних сферах на регіональному та місцевому рівні набули у зв'язку з поточним процесом децентралізації, реформуванням усієї системи державного управління, а також реформуванням місцевого самоврядування й територіальної організації влади в Україні.

Ухвалення таких документів — частина державної регіональної політики, яка, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про засади державної регіональної політики», являє собою систему цілей, заходів, засобів і узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їхньої етнічної й культурної самобутності.⁶⁵

Об'єктивні передумови державної регіональної політики — структурна неоднорідність території в природно-географічному, ресурсному, економічному, соціальному, етнічному та політичному аспектах.⁶⁶

Наразі на законодавчому рівні серед різноманітних стратегічних цілей та завдань державної регіональної політики України визначено також охорону навколишнього природного середовища та його складових, забезпечення сприятливих умов життєдіяльності людини.

Стратегічні документи з регіонального та місцевого розвитку, дотичні в контексті впровадження ПОР, — це:

1. регіональні стратегії розвитку (Стратегії розвитку міст та інших населених пунктів) і плани заходів на їх реалізацію (вживаються на виконання Закону України «Про засади державної регіональної політики», Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки);
2. регіональні та місцеві програми економічного, соціального розвитку (приймаються на виконання Конституції України, Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного й соціального розвитку України»⁶⁷, Бюджетного кодексу України)⁶⁸;
3. регіональні, місцеві програми та регіональні, місцеві плани охорони навколишнього природного середовища (приймаються на виконання Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року);
4. регіональні та місцеві стратегічні документи за окремими секторами, у т. ч. дотичними до екологічної сфери, наприклад, регіональні / місцеві стратегії, плани, програми: (а) щодо охорони лісів (як-от Обласна цільова програма комплексного розвитку лісового господарства «Ліси Полтавщини» на період 2016–2025 роки⁶⁹), (б) щодо поводження з відходами (як-от Програма поводження з відходами у Хмельницькій області на 2018–2022 роки⁷⁰), (в) щодо енергоефективності (як-от Програма підвищення енергоефективності та зменшення споживання енергоресурсів у Вінницькій області на 2017–2022 роки⁷¹), (г) щодо озеленення (як-от Програма розвитку та збереження зелених насаджень у місті Кропивницькому на 2018–2021 роки⁷²) та ін. (ухвалюються на виконання спеціальних кодексів / законів (як-от Лісового кодексу України, Закону України «Про відходи» та ін.), відповідних секторальних стратегічних документів);
5. регіональні та місцеві документи щодо просторового планування регіонів, населених пунктів (схеми планування території Автономної Республіки Крим, областей і районів, Генеральні плани населених пунктів, плани зонування територій, детальні плани територій — див. детальніше в наступному підрозділі цього розділу).

Для прикладу розглянемо детальніше деякі з них.

Відповідно до інформації Міністерства розвитку громад та територій України, регіональні Стратегії розвитку на період до 2027 року схвалено в таких областях⁷³: (1) Миколаївській⁷⁴, (2) Тернопільській⁷⁵, (3) Сумській⁷⁶, (4) Дніпропетровській⁷⁷, (5) Кіровоградській⁷⁸, (6) Черкаській⁷⁹, (7) Житомирській⁸⁰, (8) Київській⁸¹, (9) Львівській⁸², (10) Одеській⁸³, (11) Полтавській⁸⁴, (12) Рівненській⁸⁵, (13) Харківській⁸⁶, (14) Чернівецькій⁸⁷, (15) Чернігівській⁸⁸, (16) Хмельницькій⁸⁹, (17) Херсонській⁹⁰, (18) Луганській⁹¹, (19) Івано-Франківській⁹², (20) Запорізькій⁹³, (21) Закарпатській⁹⁴, (22) Донецькій⁹⁵, (23) Волинській⁹⁶, (24) Вінницькій⁹⁷ областях та (25) в м. Києві (до 2025)⁹⁸.

У цих Стратегіях та планах до них не згадуються ПОР

Як і державні стратегічні документи, згадані вище, регіональні Стратегії розвитку на період до 2027 року закріплюють положення, що наразі можуть бути правовими засадами для практичного впровадження ПОР.

Наприклад, у Стратегії розвитку міста Києва до 2025 року (нова редакція) серед стратегічних цілей розвитку столиці України названо підвищення комфорту життя мешканців м. Києва (що може досягатись і за рахунок ПОР). А серед оперативних цілей розвитку міста Києва в секторі «Екополітика та охорона довкілля», що перетинається з ПОР, проголошено, наприклад, такі цілі: забезпечення екологічної безпеки в столиці та зниження негативного впливу на довкілля; збільшення площі зелених зон загального користування та озеленених територій (у т. ч. за рахунок культивування зелених насаджень на прибудинкових територіях новобудов).

Цікава в контексті впровадження ПОР на місцевому рівні, наприклад, **Стратегія розвитку міста Запоріжжя на період до 2028 року, затверджена рішенням міської ради від 20.12.2017 р. №57**⁹⁹. У ній визначено, що мета Стратегії — вирішення проблем місцевого розвитку, насамперед відновлення та збереження довкілля міста, безпечного для життя, підвищення конкурентоспроможності економіки, розвиток туризму, підвищення якості життя мешканців шляхом залучення інвестицій і згуртування громади навколо ідеї сталого розвитку міста. Зазначено, що основа розвитку міста — принципи сталого розвитку.

Також передбачено, що на довкілля міста впливають техногенні та антропогенні чинники, нівелювання яких можливе за рахунок впровадження в усі сфери виробництва й організації міського простору інноваційних технологій на різних рівнях.

У Стратегії є положення, у яких, власне, йдеться про ПОР, — наприклад:

- «доцільним є залучення науковців до вивчення та вирішення питань очищення водойм у природний спосіб»; наголошено на можливості вивчення та застосування локальних способів очищення води;
- про забезпечення рівних конкурентних умов для бізнесів із високим рівнем наукомісткості та застосування технологій, дружніх до довкілля; скорочення шкідливого впливу на довкілля через збільшення площі зелених насаджень як на території підприємств, так і на землях, спеціально відведених містом.

У регіональних програмах охорони навколишнього природного середовища затверджено пріоритетні природоохоронні заходи (наприклад, програми в Івано-Франківській¹⁰⁰, Рівненській¹⁰¹ областях та ін.), серед яких є й потенційно можуть бути ПОР, хоча безпосередньо природоорієнтованими такі рішення в текстах програм не називаються.

Мета цих програм — покращення стану навколишнього природного середовища, умов життєдіяльності населення, забезпечення екологічної безпеки, сталого розвитку тощо.

У цих стратегіях, планах, програмах регіонального та місцевого рівня не поширений термін «природоорієнтовані рішення» (ані схожі, як-от «природничі рішення», «природні рішення», «рішення, засновані на природі» тощо).

Хоча в поодиноких випадках, як-от у вищезгаданій Стратегії розвитку міста Запоріжжя на період до 2028 року, вживаються споріднені терміни на кшталт «технології, дружні до довкілля», «очищення водойм у природний спосіб».

Але, незважаючи на такі випадки, як і в стратегічних документах та основних кодексах і законах (зазначених вище), у цих актах законодавства теж наразі переважають правові норми, що можуть бути лише правовими засадами, підґрунтям для практичного впровадження ПОР.

Природоорієнтовані рішення
для міст як пріоритет
сьогодення

Природоорієнтовані рішення
для міст: стан відображення
в законодавстві, стратегіях,
політиці та планах дій на
державному рівні

Природоорієнтовані рішення
для міст: стан відображення
в законодавстві, стратегіях,
політиці та планах дій на
регіональному й місцевому рівні

Документи державного
планування у сфері
містобудування, планування й
розвитку міст та інших територій
і ПОР

25

ДОКУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ

у сфері містобудування,
планування й розвитку міст
та інших територій і ПОР

4 Документи державного планування у сфері містобудування, планування й розвитку міст та інших територій і ПОР: стан впровадження

4.1. Загальні положення про законодавство, стратегії, політику та плани дій

Законодавство України у сфері містобудування, планування й розвитку міст та інших територій складається з Конституції України, Цивільного¹⁰², Господарського¹⁰³ й Земельного кодексів України, Законів України «Про регулювання містобудівної діяльності»¹⁰⁴, «Про основи містобудування»¹⁰⁵, «Про Генеральну схему планування території України»¹⁰⁶, «Про архітектурну діяльність»¹⁰⁷, «Про благоустрій населених пунктів»¹⁰⁸, «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду», «Про землеустрій», інших нормативно-правових актів.

Серед важливих нормативно-правових актів стратегічного спрямування у цій сфері можна виокремити Концепцію сталого розвитку населених пунктів, схвалену Постановою Верховної Ради України від 24.12.1999 р. № 1359-XIV¹⁰⁹. Цей документ називають першим так званим спеціалізованим стратегічним документом неза-

лежної України саме щодо сталого розвитку населених пунктів. Далі детальніше розглянемо його положення в контексті ПОР. Хоча маємо зробити застереження: виходячи з неоднозначних формулювань Концепції щодо строку її реалізації, можна стверджувати, що строк впровадження Концепції вже закінчився (див. детальніше нижче).

Нормативне регулювання у цій сфері здійснюється також із урахуванням вимог державних¹¹⁰ та галузевих¹¹¹ будівельних норм¹¹², державних санітарних норм і правил¹¹³, інших нормативів і правил, обов'язкових до виконання (ч. 1 ст. 9 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», абз. 8 ст. 8 Закону України «Про основи містобудування», абз. 3, 5, 6 ч. 1 ст. 1, 11 Закону України «Про будівельні норми»¹¹⁴, абз. 10 ст. 1 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»¹¹⁵).

4.2. Стратегічні документи у сфері містобудування, планування й розвитку міст та інших територій

4.2.1. Стратегії, плани, програми у сфері містобудування, планування й розвитку міст та інших територій

У рішенні про схвалення документу визначено, що цю Концепцію слід вважати основою для розробки нормативно-правових актів, програм і проектів щодо регулювання планування та забудови, стимулювання інвестиційної діяльності, вдосконалення податкової політики, наповнення й раціонального використання місцевих бюджетів для забезпечення соціально-економічного розвитку населених пунктів. А КМУ, центральним і місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування рекомендовано керуватися цією

Концепцією у здійсненні практичної діяльності щодо планування та забудови територій, вирішенні інших питань розвитку населених пунктів України.

Мета Концепції (співзвучна та перетинається з основними положеннями концепції ПОР — прим.) — забезпечення виходу з кризи і створення умов для сталого розвитку населених пунктів у період, на який розрахована Концепція (положення з розділу I).

І хоча в Концепції сказано, що вона розрахована на довгостроковий період, але неоднозначно уточнено, що на «15–20 років», а саме сформульовано: «Концепція розрахована на довгостроковий період (15–20 ро-

ків)». Тобто, можемо зробити висновок, що кінцевий строк реалізації цього документу міг минути в період 2014–2019 років (не можна сказати чітко й однозначно, коли саме, що саме по собі неприпустимо з точки зору формулювання вимог нормативно-правових актів). Неоднозначне формулювання не дає можливості зробити однозначний висновок про те, чи має ця Конвенція виконуватись і наразі.

Під сталим розвитком населених пунктів у Концепції розуміється соціально, економічно й екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їхнього економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного й наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інтелектуальних тощо), технологічного переоснащення та реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, збереження та збагачення біологічного різноманіття й культурної спадщини (положення з розділу I).

У характеристиці стану населених пунктів України в Концепції, серед іншого, вказано, що *через погіршення стану всіх компонентів природних ландшафтів, порушення основних соціально-економічних функцій цих ландшафтів, активізацію несприятливих природно-техногенних процесів і вичерпання екологічної місткості природних ландшафтів у цілому під загрозою опиняється екологічна безпека функціонування багатьох населених пунктів* (положення з розділу II).

За Концепцією, на територіях населених пунктів здійснюються певні заходи, частина з яких може бути підґрунтям для впровадження ПОР, зокрема:

- для забезпечення раціонального використання рекреаційних ресурсів, наприклад: (а) розширюється система приміських природоохоронних територій із подвійною функцією: як легень міст і зон короткочасного відпочинку; (б) враховуються вимоги та умови щодо розвитку й охорони рекреаційних ресурсів під час планування та забудови населених пунктів;
- для забезпечення населення житлом, поліпшення умов його проживання та сталого функціонуван-

ня житлово-комунального господарства, наприклад: (а) впроваджуються прогресивні архітектурно-планувальні, конструктивні та інженерні рішення у проектуванні житлових будинків із метою підвищення їхніх експлуатаційних якостей; (б) здійснюється структурна перебудова й переорієнтація виробничої будівельної бази на спорудження житла з використанням енерго- і ресурсозберігальних технологій, із застосуванням ефективних конструкцій;

- для формування повноцінного життєвого середовища у населених пунктах, наприклад: (а) здійснюються заходи щодо поліпшення екологічного стану територій населених пунктів, захисту їхніх земель від ерозії, селів, зсувів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, забруднення відходами виробництва, хімічними, радіоактивними речовинами; (б) раціонально використовуються природно-ландшафтні комплекси міст і приміських територій, провадяться роботи щодо їх збереження та відтворення, здійснюється впорядкування та озеленення вулиць, майданів, територій громадського призначення, житлової забудови.

4.2.2. Основні національні закони стратегічного характеру¹⁶ у сфері містобудування, планування й розвитку міст та інших територій

Серед основних спеціальних законів України у сфері містобудівної діяльності, що визначає й стратегічні пріоритети, слід зазначити Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. № 3038-VI.

Цей Закон встановлює правові та організаційні основи містобудівної діяльності, його спрямовано на забезпечення сталого розвитку територій із урахуванням державних, громадських та приватних інтересів (преамбула Закону).

Безпосереднього згадування в тексті Закону ПОР, у т. ч. для міст, немає.

Однак закріплено положення, що наразі можуть бути лише правовим підґрунтям для впровадження ПОР, наприклад: планування і забудова територій — це діяльність держорганів, органів місцевого самоврядування,

юридичних та фізичних осіб, яка, крім іншого, передбачає: (а) визначення й раціональне взаємне розташування зон житлової та громадської забудови, виробничих, рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих, історико-культурних та інших зон і об'єктів (п. 5 ч. 1 ст. 2 Закону); (б) збереження, створення та відновлення рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих територій та об'єктів, ландшафтів, лісів, парків, скверів, окремих зелених насаджень (п. 9 ч. 1 ст. 2 Закону).

Важливу роль у містобудівній діяльності відіграє *містобудівна документація*¹¹⁷, що належить до «документів державного планування» (тобто документів, які мають стратегічний характер) та є інструментом держрегулювання планування територій (ч. 2 ст. 2). Така документація затверджується органами державної влади й органами місцевого самоврядування (п. 3 ч. 1 ст. 1). Саме у ній встановлюються вимоги, обов'язкові до виконання всіма суб'єктами містобудування (згідно з ч. 2 ст. 5 Закону).

У Законі «Про регулювання містобудівної діяльності» встановлено, що до містобудівної документації (яка обов'язково має бути розроблена в Україні) належать:

На державному рівні:

- а) Генеральна схема планування території України (наразі затверджена **Законом України від 07.02.2002 р. № 3059-III**) — розроблена відповідно до законів України та інших нормативно-правових актів із питань використання територій із урахуванням економічних, географічних, історичних, екологічних, демографічних особливостей регіонів¹¹⁸; визначає концептуальні рішення щодо планування та використання території України (ч. 1 ст. 11, п. 1-1 ч. 1 ст. 1),
- б) схеми планування окремих частин території України — розробляються на розвиток Генеральної схеми планування території України (ч. 1 ст. 11, п. 12 ч. 1 ст. 1),

а також зміни до них (ч. 1 ст. 11);

На регіональному рівні

схеми планування території Автономної Республіки Крим, областей та районів (ч. 1 ст. 13);

На місцевому рівні

- а) генеральні плани населених пунктів — основний вид містобудівної документації на місцевому рівні, призначеної для обґрунтування довгострокової стратегії планування та забудови території населеного пункту (ч. 1 ст. 17),
- б) плани зонування територій — розробляються на основі генерального плану населених пунктів: у складі генерального плану населених пунктів чи як окрема містобудівна документація після затвердження генерального плану (абз. 4 ч. 1 ст. 17, ч. 1 ст. 18),
- в) детальні плани територій — розробляються відповідно до схеми планування території (частини території) району та / або області (ч. 2 ст. 19), а у межах населеного пункту уточнюють положення генерального плану населеного пункту (ч. 1 ст. 19),

а також їх оновлення та внесення змін до них (ч. 1 ст. 16).

Природоорієнтовані рішення для міст як пріоритет сьогодення

Природоорієнтовані рішення для міст: стан відображення в законодавстві, стратегіях, політиці та планах дій на державному рівні

Природоорієнтовані рішення для міст: стан відображення в законодавстві, стратегіях, політиці та планах дій на регіональному й місцевому рівні

Документи державного планування у сфері містобудування, планування й розвитку міст та інших територій і ПОР

29

фото: Roman Sykewych на Unplash.com

Будівництво й розміщення будь-яких об'єктів, розроблення проектної документації на їх будівництво, увалення щодо них будь-яких рішень мають здійснюватися з урахуванням вимог вищевказаної містобудівної документації та з дотриманням вимог законодавства, будівельних, санітарних та інших норм і правил.

Крім того, у Законі щодо плану зонування території окремо закріплено положення, що *перетинаються із завданнями ПОР*, а саме: план зонування території розробляється з метою створення сприятливих умов для життєдіяльності людини, забезпечення захисту територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, запобігання надмірній концентрації населення й об'єктів виробництва, зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища, охорони та використання територій із особливим статусом, у тому числі ландшафтів, об'єктів історико-культурної спадщини, а також земель сільськогосподарського призначення й лісів (абз. 3 ч. 1 ст. 18).

Закон закріплює, що у процесі розроблення цієї документації (до її подання на затвердження) обов'язковим є здійснення стратегічного екологічного оцінювання (СЕО) (ч. 4 ст. 2, ч. 2 ст. 11, ч. 4 ст. 14, абз. 3 ч. 1 ст. 18, абз. 2 ч. 1 ст. 19). Відповідно до іншого закону — **Закону**

України «Про стратегічну екологічну оцінку»¹¹⁹, — мета СЕО — сприяти сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення й охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування (ч. 1 ст. 3). У Законі про СЕО немає ніякого безпосереднього згадування про ПОР, хоча Закон і переслідує ті самі цілі, що й ПОР.

Закон «Про основи містобудування» від 16.11.1992 р. № 2780-XII.

Відповідно до преамбули, цей Закон визначає правові, економічні, соціальні й організаційні засади містобудівної діяльності в Україні та спрямований на формування повноцінного життєвого середовища, забезпечення водночас охорони навколишнього природного оточення, раціонального природокористування та збереження культурної спадщини.

Закон надає важливе з точки зору ПОР визначення містобудування (містобудівної діяльності) як цілеспрямованої діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян, об'єднань громадян задля створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, яка

включає прогнозування розвитку населених пунктів і територій, планування, забудову та інше використання територій, проєктування, будівництво об'єктів містобудування, спорудження інших об'єктів, реконструкцію історичних населених пунктів за збереження традиційного характеру середовища, реставрацію та реабілітацію об'єктів культурної спадщини, створення інженерної та транспортної інфраструктури (ст. 1).

Серед головних напрямів містобудівної діяльності, крім іншого, проголошено захист життєвого та природного середовища від шкідливого впливу техногенних і соціально-побутових факторів, небезпечних природних явищ (абз. 9 ст. 2).

У Законі закріплено окремою статтею забезпечення сталого розвитку населених пунктів та екологічної безпеки територій у здійсненні планування й забудови територій. Наприклад, згідно з вимогами цієї статті, у розробці та реалізації містобудівної документації суб'єкти містобудівної діяльності *зобов'язані дотримуватись основних завдань та заходів щодо забезпечення сталого розвитку населених пунктів та екологічної безпеки територій* (ч. 1 ст. 19). Далі у статті деталізовано, що: (а) *сталий розвиток населених пунктів передбачає* соціально, економічно й екологічно збалансований їх розвиток, спрямований на створення економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів, технологічного переоснащення й реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної інфраструктури; (б) *а екологічна безпека територій передбачає* дотримання встановлених природоохоронним законодавством вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, збереження та раціонального використання природних ресурсів, санітарно-гігієнічних вимог щодо охорони здоров'я людини, здійснення заходів для нейтралізації, утилізації, знищення або переробки всіх шкідливих речовин і відходів.

Безпосереднього згадування у тексті Закону про ПОР, у т. ч. для міст, немає.

Тобто, у Законі не вживаються формулювання, що містять слова «природоорієнтовані рішення». У цьому документі лише визначено правові засади, які наразі можуть бути підґрунтям для розвитку в Україні концепції ПОР, у т. ч. для міст.

Закон України «Про архітектурну діяльність» від 20.05.1999 р. № 687-XIV.

Цей Закон визначає правові й організаційні засади здійснення архітектурної діяльності та *спрямований на формування сприятливого життєвого середовища, досягнення естетичної виразності, економічної доцільності й надійності будинків, споруд та їх комплексів* (преамбула).

Важливе в контексті розвитку ПОР положення абз. 11 ч. 1 ст. 2 Закону, в якому зазначено, що держава забезпечує умови для здійснення архітектурної діяльності також шляхом: забезпечення безпеки будівництва, довговічності будинків і споруд, *стимулювання заходів щодо заощадження енергії, захисту навколишнього природного середовища...*

Безпосереднього згадування в тексті Закону ПОР, у т. ч. для міст, немає.

Тобто, у Законі не вживаються формулювання, що містять слова «природоорієнтовані рішення». У цьому документі лише визначено правові засади, які наразі можуть бути підґрунтям для розвитку в Україні концепції ПОР, у т. ч. для міст.

Закон України «Про благоустрій населених пунктів» від 06.09.2005 р. № 2807-IV.

Цей Закон визначає правові, економічні, екологічні, соціальні та організаційні засади благоустрою населених пунктів і спрямований на створення умов, сприятливих для життєдіяльності людини (що перетинається із завданнями ПОР).

У Законі визначено, що його дія поширюється на відносини, які виникають у сфері благоустрою населених пунктів, і спрямовується на створення сприятливого для життєдіяльності людини довкілля, збереження й охорону навколишнього природного середовища, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення (ч. 2 ст. 4).

Згідно з цим нормативно-правовим актом, благоустрій населених пунктів — це комплекс робіт із інженерного захисту, розчищення, осушення та озеленення території, а також соціально-економічних, організаційно-правових та екологічних заходів із покращення мікроклімату, санітарного очищення, зниження рівня шуму та

Природоорієнтовані рішення для міст як пріоритет сьогодення

Природоорієнтовані рішення для міст: стан відображення в законодавстві, стратегіях, політиці та планах дій на державному рівні

Природоорієнтовані рішення для міст: стан відображення в законодавстві, стратегіях, політиці та планах дій на регіональному й місцевому рівні

Документи державного планування у сфері містобудування, планування й розвитку міст та інших територій і ПОР

інше, що здійснюються на території населеного пункту з метою її раціонального використання, належного утримання та охорони, створення умов щодо захисту й відновлення сприятливого для життєдіяльності людини довкілля.

Тобто, впровадження ПОР може бути складовою заходів із благоустрою міст та інших населених пунктів в Україні.

Законом також встановлено, що проектування, будівництво та реконструкція об'єктів комплексного благоустрою¹²⁰ здійснюються на основі генерального плану населеного пункту, комплексних транспортних схем і схем організації дорожнього руху, детальних планів територій, планів червоних ліній із урахуванням природно-кліматичних умов і містобудівних особливостей населеного пункту, експлуатаційних, протипожежних, екологічних та санітарних норм і правил, умов безпе-

ки руху транспорту й пішоходів, етапності будівництва, реконструкції й капітального ремонту.

Безпосереднього згадування в тексті Закону ПОР, у т. ч. для міст, немає.

Тобто, у Законі України «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про Генеральну схему планування території України», «Про СЕО», «Про основи містобудівної діяльності» «Про архітектурну діяльність» та ін. із вказаних визначено загальні правові засади, які наразі можуть бути лише правовим підґрунтям для розвитку в Україні концепції ПОР у містах чи інших населених пунктах. Але такі правові засади не можуть замінити безпосереднє чітке закріплення в законодавстві норм щодо ПОР, у т. ч. щодо їх визнання як можливої чи обов'язкової складової містобудівної діяльності, просторового планування міст та інших населених пунктів України тощо.

4.3. Державні будівельні норми, державні санітарні норми і правила щодо розробки й ухвалення містобудівної документації, здійснення іншої містобудівної діяльності.

Будівельні норми, інші норми і правила мають важливе значення з точки зору впровадження ПОР, оскільки вони встановлюють комплекс якісних та кількісних показників і вимог, які регламентують розробку й реалізацію містобудівної документації, проектів конкретних об'єктів із урахуванням соціальних, природно-кліматичних, гідрогеологічних, екологічних та інших умов і спрямовані на забезпечення формування повноцінного життєвого середовища та якнайкращих умов життєдіяльності людини.

Зокрема, відповідно до державних будівельних норм (ДБН), державних санітарних норм і правил (ДСНіП) розробляється також і містобудівна документація (як уже зазначено, така документація має стратегічний характер, оскільки є інструментом державного регулювання планування територій). Ці ДБН та ДСНіП можна поділити на дві умовні групи:

а) ті, що стосуються всіх видів містобудівної документації: ДБН Б.1.1-13:2012 «Склад та зміст містобудівної документації на державному та регіональному рівнях»¹²¹ та Зміна № 1 до них¹²²; ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій»¹²³; ДБН Б.2.2-5-2011 «Благоустрій

територій»¹²⁴ та Зміна №1¹²⁵ і №2¹²⁶ до них; Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів, затвержені Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19.06.1996 р. № 173¹²⁷;

б) ті, що стосуються конкретного виду містобудівної документації, наприклад: ДБН Б.1.1-15-2012 «Склад та зміст генерального плану населеного пункту»¹²⁸; ДБН Б.1-1-22:2017 «Склад та зміст плану зонування території»¹²⁹; ДБН Б.1.1-14-2012 «Склад та зміст детального плану території»¹³⁰ і Зміна №1¹³¹ до них.

У цих документах немає жодного безпосереднього згадування ПОР, у т. ч. й про те, що такі документи готуються з урахуванням ПОР та / або що ПОР є складовою цієї документації. Однак наявні наразі загальні правові засади в цих документах можна назвати такими, що є підґрунтям для розвитку й чіткого закріплення у національному законодавстві концепції ПОР, впровадження відповідного терміна, тощо.

Для прикладу розглянемо детальніше **ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій»**.

Ці ДБН: (а) поширюються на планування й забудову територій населених пунктів та міжселенних територій на державному, регіональному та місцевому рівні; (б) не поширюються на планування й забудову територій стратегічних об'єктів, об'єктів військово-промислового комплексу, пенітенціарних об'єктів, специфічних та вузькоспеціалізованих виробництв (у т. ч. вугільних розрізів і шахт, газосховищ і газоперекачувальних станцій, кар'єрів відкритого видобутку корисних копалин). Вони є обов'язковими для органів держуправління, місцевого самоврядування, підприємств і установ, незалежно від форм власності та відомчого підпорядкування, громадських об'єднань і громадян, які здійснюють проектування, будівництво і благоустрій на території міських і сільських населених пунктів та інших територіях.

У цих ДБН, наприклад, є такі спеціальні розділи, що регулюють сфери, у яких може бути застосовано або які можуть стосуватися ПОР:

- розділ 8 «Ландшафтні та рекреаційні території», у якому визначено різновиди озеленення та територій, кількісні, якісні й інші характеристики зелених зон населених пунктів та інших територій. Зокрема, такі вимоги передбачено для: (а) мережі ландшафтних та рекреаційних територій; (б) для озеленення територій населених пунктів; (в) позаміських ландшафтних територій; (г) рекреаційних територій; (ґ) курортно-оздоровчих територій; (д) туристичних зон; (е) природно-заповідних територій;
- розділ 14 «Екологічні умови містобудівного проектування», у якому регламентовано питання: (а) оцінювання природного середовища життєдіяльності; (б) оцінювання екологічних умов; (в) охорони повітря (атмосфери); (г) охорони водних об'єктів; (ґ) захисту від шуму; (д) захисту від вібрації; (е) захисту від електромагнітного забруднення; (є) захисту від випромінювань і опромінювань; (ж) регулювання мікроклімату; (з) розвитку природоохоронних територій та охорони ландшафту; (и) планувальних обмежень.

У цьому ДБН не вжито термін «природоорієнтовані рішення» (чи схожі, як-от «природні рішення», «природні рішення», «рішення, засновані на природі» тощо). Наявні правові норми наразі формують правове підґрунтя для практичного впровадження ПОР.

До різновидів природоорієнтованих рішень для міст належать зелені дахи та / або стіни. Якщо проаналізувати відповідні будівельні норми, а це, наприклад, **ДБН В.2.6-220:2017 «Покриття будівель і споруд»¹³²**, то можна побачити, що в ньому є окремий підрозділ 7.9 розділу 7 під назвою «Зелена» покрівля». У цьому підрозділі закріплено технічні вимоги до проектування «зелених» дахів в Україні, тобто до одного з різновидів ПОР.

Зокрема визначено, що «зелена» покрівля будівлі може належати до одного з таких типів: (а) з інтенсивним озелененням; (б) з «легким» озелененням (виключено дерева й високі чагарники); (в) з трав'яним рослинним покривом, а прохід для людей передбачено по спеціальних доріжках; (г) розміщення рослин у спеціальних посудинах із ґрунтом.

У ДБН урегульовано основні технічні характеристики та правила здійснення цього.

Отже, на основі цього прикладу можемо стверджувати, що в законодавстві України, у т. ч. на рівні державних будівельних норм, урегульовано окремі технічні та інші питання щодо рішень для міст, які можна віднести до ПОР. Однак можна також констатувати, що такі рішення природоорієнтованими не називаються, насамперед через відсутність застосування в законодавстві України такого терміна.

Водночас для визначення повноти та проблем правового регулювання в національному законодавстві (у т. ч. у ДБНах, СНіПах тощо) питань проектування та реалізації у містобудуванні того чи іншого конкретного ПОР необхідно окремо досліджувати кожне конкретне питання.

Природоорієнтовані рішення
для міст як пріоритет
сьогодення

Природоорієнтовані рішення
для міст: стан відображення
в законодавстві, стратегіях,
політиці та планах дій на
державному рівні

Природоорієнтовані рішення
для міст: стан відображення
в законодавстві, стратегіях,
політиці та планах дій на
регіональному й місцевому рівні

Документи державного
планування у сфері
містобудування, планування й
розвитку міст та інших територій
і ПОР

33

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. У законодавстві України (у т. ч. в стратегіях, планах, програмах) на державному, регіональному та місцевому рівні не вживається термін «природоорієнтовані рішення» (або «природничі рішення», «природні рішення», «рішення, засновані на природі» тощо в розумінні NbS (Nature-based solutions)). Водночас на міжнародному рівні в низці міжнародних нормативно-правових актів (щодо зміни клімату, охорони біорізноманіття, європейського зеленого курсу тощо) цей термін є не просто вживаним, а й має визначені правові орієнтири для розуміння суті явища ПОР, вимог щодо їх впровадження як одного з інструментів виходу з екологічної кризи, вирішення окремих екологічних проблем, забезпечення сталого розвитку держави чи окремих її територій. Наразі в Україні термін згадано у проєкті Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року, який підготовлено та оприлюднено для обговорення із громадськістю у березні 2021 року, і він лише планується до ухвалення.

1.1. Пропонується включення терміна ПОР у розумінні NbS (Nature-based solutions):

- у базові екологічні закони / кодекси, насамперед у Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». У цьому випадку рекомендовано не лише в якомусь із положень застосувати термін «природоорієнтовані рішення», а також надати визначення чи розкрити його зміст, визначити основні засади правового регулювання та впровадження ПОР. Серед інших таких законів / кодексів, де доцільно зазначити поняття «природорієнтованих рішень», можуть бути також спеціальні закони — Водний кодекс України, Лісовий кодекс України, Земельний кодекс України, Кодекс України про надра, Закони України «Про рослинний світ», «Про тваринний світ», «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-заповідний фонд», «Про екологічну мережу», «Про відходи» та ін.;

- у базові закони у сфері містобудування, просторового планування — «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про основи містобудування», «Про архітектурну діяльність», «Про благоустрій населених пунктів».

1.2. Для того, щоб питання впровадження ПОР стало як пріоритетне для державної політики (насамперед екологічної та містобудівної), що стане поштовхом і для розвитку законодавства з цього питання на всіх рівнях, важливо додати положення про застосування ПОР у відповідних стратегічних документах (стратегіях, планах, програмах тощо). Серед цих документів — насамперед Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року як документ, положення якого має бути інтегровано в інші політики, а також Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року (наразі лише проєкт) і Стратегія охорони біорізноманіття до 2030 року (наразі затверджено лише структуру Стратегії), оскільки впровадження ПОР передбачено у міжнародних нормативно-правових актах, які має враховувати Україна у формуванні політик щодо цих питань.

1.3. Якщо підсумувати та поставити запитання про акти законодавства, у яких доцільно в першочерговому порядку закріпити термін «ПОР» та / або положення про пріоритетну роль ПОР, то це: серед законів — Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» та Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності», а серед стратегій, планів, програм на державному рівні — Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затвержені Законом України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII, а також Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року (наразі лише проєкт) і Стратегія охорони біорізноманіття до 2030 року (наразі затверджена лише структура Стратегії).

1.4. Водночас можна запропонувати паралельно із процесом включення положень про ПОР до законів і стратегічних документів на державному рівні або без цього здійснювати впровадження положень про пріоритетну роль ПОР на рівні регіональних і місцевих стратегічних та інших документів. Наявність позитивних практик щодо впровадження ПОР і практик правового закріплення положень про пріоритетну роль ПОР на рівні регіональних та місцевих стратегій, планів, програм, як і поширення цього досвіду по країні, стане аргументом на користь правового урегулювання питань ПОР на загальнодержавному рівні. Правовим підґрунтям для врегулювання цього питання на регіональному, місцевому рівні (за відсутності поняття ПОР у національному законодавстві, у т. ч. стратегічних документах держполітик) наразі можуть бути відповідні положення про ПОР, закріплені у міжнародних нормативно-правових актах.

2. Значну роль у містобудуванні, просторовому плануванні відіграють ДБНі, СНІПи тощо, оскільки в них сформульовано обов'язкові технічні та інші характеристики окремих процесів і явищ цих сфер («зелені» дахи, інші способи озеленення, способи захисту від шуму, щодо забезпечення енергоефективності в будівництві будинків і споруд, стосовно пом'якшення наслідків зміни клімату тощо). У таких процесах пріоритетну роль мають відігравати ПОР, але вони наразі в Україні ще не мають законодавчого визнання. Тому рекомендовано включити концепцію ПОР і до ДБНів, СНІПів тощо. Водночас важливо окремо вивчати питання, скільки та які з відомих практик ПОР мають законодавче визнання, технічне й інше урегулювання на рівні ДБНів, СНІПів тощо.

3. Застосування терміна ПОР у законодавстві пов'язано із забезпеченням однакового розуміння його значення, змісту, основних вимог / характеристик, критеріїв, правил / порядку застосування тощо. Здійснити це можливо через урегулювання цих питань на рівні спеціальних актів законодавства (окремого

закону (окремої статті чи розділу закону), окремого підзаконного нормативно-правового акту, стандарту тощо). Таке правове визначення має здійснюватися з урахуванням окремих рішень на міжнародному рівні (наприклад, такого рішення, як Глобальний стандарт МСОП щодо природоорієнтованих рішень, прийнятий у 2020 році (перше видання))¹³³.

4. Законодавче визнання ПОР в Україні та поширення практик їх застосування може порушити питання про доцільність обліку, інвентаризації ПОР на державному, регіональному, місцевому рівні, включення частини про ПОР до містобудівного кадастру, до даних щодо інвентаризації зелених насаджень (наприклад, щодо дахового та вертикального озеленення), до обліку місць компостування органічних відходів тощо.

5. Законодавче визнання ПОР в Україні та поширення практик їх застосування може порушити питання про доцільність закріплення на законодавчому рівні посиленої охорони практик застосування ПОР та посиленої юридичної відповідальності за їх порушення, закріплення вимог щодо поширення цих практик / окремих рішень тощо.

6. Ефективне впровадження ПОР в Україні пов'язано з належним інституційним забезпеченням, обізнаними / досвідченими кадрами, поінформованістю / обізнаністю щодо ПОР усіх зацікавлених сторін. Це потребує від України забезпечення належної інформаційно-просвітницької роботи серед населення; включення питань про ПОР у навчально-освітні програми закладів освіти всіх рівнів, у т. ч. у програми підвищення кваліфікації працівників відповідних сфер.

7. Ефективне впровадження ПОР в Україні пов'язано з належним фінансуванням (бюджетним і позабюджетним). Це потребуватиме не лише забезпечення фінансування на належному рівні практик зі впровадження ПОР в Україні, а й створення системи фінансових стимулів (у вигляді пільгових кредитів та / або податкових пільг тощо).

ПРИКІНЦЕВІ ПРИМІТКИ

1. Поняття «місто» в назві цієї роботи та окремих положеннях її тексту використано як збірне поняття у значенні будь-якого населеного пункту України (населені пункти на території України поділяються на міські й сільські; до міських населених пунктів належать міста республіканського, обласного, районного підпорядкування і селища міського типу, до сільських – села й селища незалежно від їхньої адміністративної підпорядкованості (відповідно до листа-роз'яснення Міністерства юстиції України від 27.01.2016 р. № 27/13/32-16)). URL: <https://minjust.gov.ua/m/list-rozjasnennya-ministerstva-yustitsii-ukraini-vid-27012016-271332-16-schodo-prava-na-vchinennya-notarialnih-diy-posadovimi-osobami-organu-mistsevogo-samovryaduvannya-v-naselenih-punktah-yaki-mayut-status-selisch-miskogo-tipu-u-zvyazku-iz-vnesennyam-zmin/>).
2. Документи державного планування – стратегії, плани, схеми, містобудівна документація, загальнодержавні програми, державні цільові програми та інші програми і програмні документи, включно зі змінами до них, які розробляються та / або підлягають затвердженню органом державної влади, органом місцевого самоврядування (п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 р. № 2354-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>).
3. Термін «природничі рішення» застосовано, наприклад, у публікації «Жива планета». Звіт 2020. Рекомендації держслужбовцям вищих рангів від WWF International. 2020. 7 с. URL: https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/2_lpr_polic_.pdf
4. У цій роботі використано саме такий термін (природоорієнтовані рішення (ПОР)).
5. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (1992). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text
6. Паризька угода, укладена в рамках Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (2015). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l61#Text
7. Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року: повернення природи в наше життя. Звернення Комісії до Європейського парламенту, Ради, Європейського економічно-соціального Комітету та Комітету регіонів (Брюссель, 2020, неофіц. переклад на укр. Української природоохоронної групи). URL: <https://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/Stratehiia.pdf>
8. Biodiversity strategy for 2030. Bringing nature back into our lives. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (Brussels, 2020). URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a3c806a6-9ab3-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF
9. The European Green Deal. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (Brussels, 2019). URL: <https://bit.ly/2UaSc4e>
10. Угода про асоціацію між Україною з однієї сторони та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
11. «Жива планета». Звіт 2020. Рекомендації держслужбовцям вищих рангів від WWF International. 2020. 7 с. 3 URL: https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/2_lpr_polic_.pdf
12. About. Defining Nature-based Solutions. IUCN. URL: <https://www.iucn.org/theme/nature-based-solutions/about>
13. На міжнародному рівні термін «природоорієнтовані рішення» ще розвивається.
14. About. Defining Nature-based Solutions. IUCN. URL: <https://www.iucn.org/theme/nature-based-solutions/about>
15. About. Defining Nature-based Solutions. IUCN. URL: <https://www.iucn.org/theme/nature-based-solutions/about>
16. IUCN Global Standard for Nature-based Solutions: a user-friendly framework for the verification, design and scaling up of NbS: first edition. 2020. URL: <https://portals.iucn.org/library/node/49070>
17. Для просочування дощової води у підстильні шари (грунти чи водоносні горизонти) або для зберігання її під поверхнею землі й вивільнення з контрольованою швидкістю до рівня поверхневих вод.
18. Валоканави – широкі, неглибокі, лінійні, вкриті рослинністю канали, які можуть зберігати або транспортувати поверхневі води (відтак зменшуючи об'єм стоку) та видаляти забруднювальні речовини. Їх можна використовувати як транспортувальні елементи для передання стокових вод до наступного щабля екологічної міської дренажної системи. Їх також може бути споруджено для сприяння інфільтрації там, де це дозволяє стан ґрунту та ґрунтових вод.
19. Основна роль каналів полягає у схопленні вод стоків на початку екологічної міської дренажної системи (ЕМДС). Вони сприяють відкладанню осаду та переносять стік у нижню частину ЕМДС. Їх також можна використовувати як зв'язкові ланки між елементами ЕМДС. Вони збирають воду, сповільнюють її потік і формують резервуар для зберігання перехопленої осадкової породи та нафтопродуктів.
20. Фільтраційні (муловідловлювальні) смуги – це рівномірно розміщені, злегка похилі, вкритірослинами смуги землі, які уможливають

повільне транспортування та (зазвичай) інфільтрацію. Вони створюються для того, щоб приймати води поверхневих схилових стоків, які виникають унаслідок технічних робіт у верхів'ях водойм, і часто розміщуються між ділянкою з твердим покриттям і приймальним водотоком, сховищем для поверхневих вод, систем очищення чи видалення забруднювальних часток.

21. Інфільтраційні траншеї – це неглибокі улоговини, заповнені щебенем або камінням. Вони дозволяють воді проникати в навколишні ґрунти знизу і з боків траншеї, посилюючи природну здатність ґрунту пропускати воду.
22. Інфільтраційні басейни – це вкриті рослинами заглиблення, призначені для утримування потоків води з водонепроникних поверхонь, що уможлиблює акумулювання осадових порід та інших забруднювальних речовин, а також дозволяє воді проникати у ґрунти.
23. Див.: Посібник із природоорієнтованих рішень: методики утримування води. Підготовлено проектом NWRM під керівництвом Office International de l'Eau (OIEau), переклад WWF-Україна. 2021. 58 с. URL: <https://wwf.ua/?2824341/nature-based-solutions>
24. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
25. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
26. Конвенція про охорону біологічного різноманіття 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text
27. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття» від 29.11.1994 р. № 257/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257/94-%D0%B2%D1%80#Text>
28. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затверджені Законом України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4#w1_2
29. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.03.2021 р. «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації», введене в дію Указом Президента України від 23.03.2021 р. № 111/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1112021-37505>
30. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України до 2030 року» від 30.09.2019 р. № 722. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
31. Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 р. № 932-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2016-%D1%80#n8>
32. План заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 р. № 878-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2017-%D1%80#Text>
33. Повідомлення про оприлюднення проєкту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року». Веб-сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Оголошення. Консультації з громадськістю. 01.03.2021 р. URL: <https://mepr.gov.ua/news/36922.html>
34. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text>
35. Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року, затверджена Законом України від 24.05.2012 р. № 4836-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4836-17#Text>
36. Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 р. № 271-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/271-2016-%D1%80#Text>
37. Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 820-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text>
38. Національний план управління відходами до 2030 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.02.2019 р. № 117-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-2019-%D1%80?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4#w1>
39. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>
40. Зараз маємо Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України до 2030 року» від 30.09.2019 р. № 722.
41. Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року, схвалений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.11.2015 р. № 1228-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001824-15#n2>

42. План заходів із реалізації Національного плану дій з енергоефективності на період до 2020 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.11.2015 р. № 1228-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1228-2015-%D1%80#Text>
43. Концепція Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 р. № 743-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/743-2009-%D1%80?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4#w1_1
44. 44 Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 806-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80#Text>
45. Обговорюємо Державну стратегію управління лісами. Веб-сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Новини. 26.10.2020. URL: <https://mepr.gov.ua/news/36109.html>
46. Затвердили структуру Стратегії охорони біорізноманіття до 2030 року. Веб-сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Новини. Біорізноманіття. 19.03.2021. URL: <https://mepr.gov.ua/news/37045.html>
47. Запрошуємо обговорити проєкт Водної стратегії України. Веб-сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Новини. Стале управління водними ресурсами. Консультації з громадськістю. 14.06.2021. URL: <https://mepr.gov.ua/news/37577.html>
48. Стартує обговорення Морської стратегії України. Веб-сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Новини. Стале управління водними ресурсами. 30.11.2020. URL: <https://mepr.gov.ua/news/36381.html>
49. Проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку земельних відносин та національної інфраструктури геопросторових даних в Україні на період до 2030 року». Веб-сайт Держгеокадастру. 06.07.2020. URL: <https://land.gov.ua/old/info/proekt-rozporiadzhennia-kabinetu-ministriv-ukrainy-pro-skhvalennia-kontseptsii-derzhavnoi-tsilovoi-prohramy-rozvytku-zemelnykh-vidnosyn-ta-natsionalnoi-infrastruktury-heoprostorovykh-danykh-v-uk/>
50. Стратегія низьковуглецевого розвитку України на період до 2050 року. Веб-сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Новини. Публічна інформація. Зміна клімату та озоновий шар. Консультації з громадськістю. 03.11.2017. URL: <https://mepr.gov.ua/news/31815.html>
51. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF?find=1&text=%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD#w1_8
52. План заходів на 2021–2023 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.05.2021 р. № 497-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2021-%D1%80#Text>
53. Малишева Н. Р., Єрофєєв М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків : Право, 2017. С. 9.
54. Там само. С. 25.
55. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. № 3852-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>
56. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
57. Водний кодекс України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>
58. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>
59. Закон України «Про рослинний світ» від 09.04.1999 р. № 591-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text>
60. Закон України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 р. № 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>
61. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» від 16.10.1992 р. № 2707-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text>
62. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 р. № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
63. Закон України «Про екологічну мережу України» від 24.06.2004 р. № 1864-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text>
64. Закон України «Про відходи» від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text>
65. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р. № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156->

19?find=1&text=%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3#w1_2

66. Масв А. Державна регіональна політика в Україні: передумови, цілі, законодавче забезпечення. Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. праць / Дніпропетровський регіональний ін-т державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України. 2015. Вип. 2 (25). С. 170.
67. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного й соціального розвитку України» 23.03.2000 р. № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>
68. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
69. Перелік обласних цільових програм що реалізуються за кошти обласного бюджету (станом на 10.03.2021). Веб-сайт Полтавської обласної ради. URL: <https://www.oblrada-pl.gov.ua/rubric/perelik-oblasnyh-cilovyh-program-shcho-realizuyutsya-za-koshty-oblasnogo-byudzhetu>
70. Програма поведження з відходами у Хмельницькій області на 2018–2022 роки, затверджена рішенням обласної ради від 27.03.2018 р. № 39-18/2018. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi8j86Sx-LxAhW__rsIHfpCAasQFnoECAIQAA&url=https%3A%2F%2Fkrm-oblrada.gov.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2F2018%2F02%2FPrograma-z-vidkhodami-KHODA-ostatohnv1.doc&usg=AOvVaw1DEtc6okfGLnxYSRE5WvRU
71. Програма підвищення енергоефективності та зменшення споживання енергоресурсів у Вінницькій області на 2017–2022 роки. URL: <https://vinrada.gov.ua/upload/files/7sklikannya/17Ses/310.rar>
72. Програма розвитку та збереження зелених насаджень у місті Кропивницькому на 2018–2021 роки, затверджена рішенням Міської ради міста Кропивницького від 12.07.2018 № 1765, зі змінами, внесеними рішенням Міської ради міста Кропивницького від 14.02.2020 № 3144. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/602/4f7/e79/6024f7e79ba55142892447.pdf>
73. Регіональні стратегії розвитку на період до 2027 року. Веб-сайт Міністерства розвитку громад та територій України. Головна. Напрями діяльності. Державна регіональна політика. Стратегічне планування регіонального розвитку. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvytku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/>
74. Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2027 року включно, затверджена рішенням Миколаївської обласної ради від 23.12.2020 р. № 2. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/strategiya-rozvytku-mykolayivskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku.pdf>
75. Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021–2027 роки та План заходів із її реалізації. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/strategiya-rozvytku-ternopilskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf>
76. Стратегія регіонального розвитку Сумської області на 2021–2027 роки, План заходів на 2021–2023 роки з реалізації Стратегії регіонального розвитку Сумської області на 2021–2027 роки, затверджені рішенням Сумської обласної ради восьмого скликання від 11.12.2020 р. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/strategiya-regionalnogo-rozvytku-sumskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf>
77. Стратегія регіонального розвитку Дніпропетровської області на період до 2027 року. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/strategiya-regionalnogo-rozvytku-dnipropetrovskoyi-oblasti-na-period-do-2027-rok.pdf>
78. Стратегія розвитку Кіровоградської області на 2021–2027 роки, затверджена рішенням Кіровоградської обласної ради від 12.03.2020 р. № 743. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/strategiya-rozvytku-kirovogradskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf>
79. Стратегія розвитку Черкаської області на період 2021–2027, затверджена рішенням Черкаської обласної ради від 11.09.2020 р. № 38-9/VII. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/strategiya-rozvytku-cherkaskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-roky.pdf>
80. Стратегія розвитку Житомирської області на період до 2027 року, затверджена рішенням Житомирської обласної ради від 18.12.2019 р. № 1722 (зі змінами від 24.12.2020 р. № 16). URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/onovlena-zatverdzhena-strategiya-do-2027-roku-1-1.pdf>
81. Стратегія розвитку Київської області на 2021–2027 роки, затверджена рішенням Київської обласної ради від 19.12.2019 р. № 789-32-VII. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvytku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-kyivskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/>
82. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021–2027 років. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvytku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-lvivskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-rokiv/>
83. Стратегія розвитку Одеської області на період 2021–2027 років, затверджена рішенням Одеської обласної ради від 03.03.2020 р. № 1228-VII. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvytku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-roky/>

rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-roky/

84. Стратегія розвитку Полтавської області 2021–2027, затверджена рішенням пленарного засідання 29 сесії Полтавської обласної ради VII скликання від 20.12.2019 р. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-poltavskoyi-oblasti-2021-2027/>
85. Стратегія розвитку Рівненської області на період до 2027 року, затверджена рішенням Рівненської обласної ради від 13.03.2020 р. № 1618. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-rivnenskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/>
86. Стратегія розвитку Харківської області на 2021–2027 роки. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-harkivskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/>
87. Стратегія розвитку Чернівецької області на період до 2027 року. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-regionalnogo-rozvytku-cherniveczkoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/>
88. Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року, затверджена рішенням двадцять першої сесії Чернігівської обласної ради сьомого скликання від 18.12.2019 р. № 4-21/VII. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-stalogo-rozvytku-chernigivskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/>
89. Стратегія розвитку Хмельницької області на 2021–2027 роки, затверджена рішенням Хмельницької обласної ради від 20.12.2019 р. № 49-29/2019. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-hmelnyczkoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/>
90. Стратегія розвитку Херсонської області на 2021–2027 роки. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-hersonskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-rokiv/>
91. Стратегія розвитку Луганської області на 2021–2027 роки, затверджена розпорядженням голови Луганської обласної державної адміністрації, керівника Луганської обласної військово-цивільної адміністрації від 26.03.2020 р. № 246. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-luganskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/>
92. Стратегія розвитку Івано-Франківської області на 2021–2027 роки, затверджена рішенням Івано-Франківської обласної ради від 21.02.2020 р. № 1381-34/2020. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-ivano-frankivskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/>
93. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року, затверджена рішенням Запорізької обласної ради від 12.12.2019 р. № 134. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-regionalnogo-rozvytku-zaporizkoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/>
94. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021–2027 років, затверджена рішенням Закарпатської обласної ради від 20.12.2019 р. № 1630. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/regionalna-strategiya-rozvytku-zakarpatskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-rokiv/>
95. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року, затверджена розпорядженням голови Донецької обласної державної адміністрації, керівника Донецької обласної військово-цивільної адміністрації від 17.02.2020 р. № 147/5-20. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-doneczkoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/>
96. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року, затверджена рішенням Волинської обласної ради від 12.03.2020 р. № 29/16. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-volynskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/>
97. Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року, затверджена рішенням Вінницької обласної

- ради від 21.02.2020 р. № 42. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti-derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiyazbalansovanogo-regionalnogo-rozvytku-vinnyczkoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/>
98. Стратегія розвитку міста Києва до 2025 року, затверджена рішенням Київської міської ради від 15.12.2011 р. № 824/7060 (нова редакція затверджена рішенням Київської міської ради від 06.07.2017 р. № 724/2886. URL: <https://dei.kyivcity.gov.ua/files/2017/7/28/Strategy2025new.pdf>
99. Стратегія розвитку міста Запоріжжя на період до 2028 року, затверджена рішенням міської ради від 20.12.2017 р. №57. URL: https://zp.gov.ua/upload/editor/strategiya_e.pdf
100. Програма охорони навколишнього природного середовища Івано-Франківської області до 2025 року, затверджена рішенням Івано-Франківської обласної ради від 23.12.2020 р. № 30-2/2020. URL: <https://orada.if.ua/decision/30-2-2020/>
101. Обласна програма охорони навколишнього природного середовища на 2017–2021 роки, затверджена рішенням Рівненської обласної ради від 17.03.2017 р. № 482 (зі змінами). URL: https://www.ecorivne.gov.ua/tmp/Programa%20NPS_%202017_2021.doc
102. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
103. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
104. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. № 3038-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4#w1_3
105. Закон України «Про основи містобудування» від 16.11.1992 р. № 2780-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12?find=1&text=%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%96%D0%B2#w1_72
106. Генеральна схема планування території України, затверджена Законом України від 07.02.2002 р. № 3059-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text>
107. Закон України «Про архітектурну діяльність» від 20.05.1999 р. № 687-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text>
108. Закон України «Про благоустрій населених пунктів» від 06.09.2005 р. № 2807-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15#Text>
109. Концепція сталого розвитку населених пунктів, схвалена Постановою Верховної Ради України від 24.12.1999 р. № 1359-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text>
110. Державні будівельні норми – нормативний акт, затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері будівництва (абз. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про будівельні норми» від 05.11.2009 р. № 1704-VI).
111. Галузеві будівельні норми – нормативний акт, затверджений центральним органом виконавчої влади в межах своїх повноважень у разі відсутності державних будівельних норм або необхідності встановлення вимог до будівництва окремих видів споруд, що конкретизують вимоги державних будівельних норм (абз. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про будівельні норми» від 05.11.2009 р. № 1704-VI).
112. Будівельні норми – нормативний акт технічного характеру, що встановлює обов'язкові вимоги до об'єкта нормування у будівництві (абз. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про будівельні норми» від 05.11.2009 р. № 1704-VI).
113. Державні санітарні норми і правила – обов'язкові до виконання нормативно-правові акти центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, які встановлюють медичні вимоги безпеки щодо середовища життєдіяльності та окремих його факторів, недотримання яких створює загрозу здоров'ю й життю людини та майбутніх поколінь, а також загрозу виникнення й розповсюдження інфекційних хвороб і масових неінфекційних захворювань (отруєнь) серед населення (абз. 10 ст. 1 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. № 4004-XII).
114. Закон України «Про будівельні норми» від 05.11.2009 р. № 1704-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1704-17#Text>
115. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. № 4004-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>
116. Тобто які самі по собі мають стратегічний характер та / або які урегульовують питання щодо документів стратегічного спрямування в цій сфері.
117. Містобудівна документація – затвержені текстові та графічні матеріали з питань регулювання планування, забудови та іншого використання територій (п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. № 3038-VI).
118. Відповідно до абзацу 2 розділу I «Загальні положення» Генеральної схеми планування території України, затвердженої Законом України

від 07.02.2002 р. № 3059-III.

119. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 р. № 2354-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>
120. Комплексним благоустроєм вважається проведення на визначеній території населеного пункту (мікрорайон, квартал, парк, бульвар, вулиця, провулок, узвіз тощо) комплексу робіт із улаштування (відновлення) покриття доріг і тротуарів, обладнання пристроями для безпеки руху, озеленення, забезпечення зовнішнього освітлення та зовнішньої реклами, встановлення малих архітектурних форм, здійснення інших заходів, спрямованих на поліпшення інженерно-технічного й санітарного стану території, покращення її естетичного вигляду (ч. 1 ст. 22 Закону України «Про благоустрій населених пунктів»).
121. Державні будівельні норми (ДБН) Б.1.1-13:2012 «Склад та зміст містобудівної документації на державному та регіональному рівнях». URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/17.1.-DBN-B.1.1-132012.-Sklad-ta-zmist-mistobudivnoyi-do.pdf>
122. Зміна № 1 до Державних будівельних норм (ДБН) Б.1.1-13:2012 «Склад та зміст містобудівної документації на державному та регіональному рівнях», затверджена Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України» від 18.11.2015 р. № 294. URL: https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/09/Zmina-1-DBN-B.1.1-13_2012.pdf
123. Державні будівельні норми (ДБН) Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій». URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/06/B2212-IB.pdf>
124. Державні будівельні норми (ДБН) Б.2.2-5-2011 «Благоустрій територій». URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/24.1.-DBN-B.2.2-52011.-Planuvannya-ta-zabudova-mist-sel.pdf>
125. Зміна № 1 до Державних будівельних норм (ДБН) Б.2.2-5-2011 «Благоустрій територій». URL: https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2018/06/ZM4_DBN_B225.pdf
126. Зміна № 2 до Державних будівельних норм (ДБН) Б.2.2-5-2011 «Благоустрій територій». URL: https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/zmina-2_blagoustrij-terytorij.pdf
127. Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів, затверджені Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19.06.1996 р. № 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0379-96#Text>
128. Державні будівельні норми (ДБН) Б.1.1-15-2012 «Склад та зміст генерального плану населеного пункту». URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/19.1.-DBN-B.1.1-152012.-Sklad-ta-zmist-generalnogo-pla.pdf>
129. Державні будівельні норми (ДБН) Б.1-1-22:2017 «Склад та зміст плану зонування території». URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2018/05/DBN-B-1.1-22.pdf>
130. Державні будівельні норми (ДБН) Б.1.1-14-2012 «Склад та зміст детального плану території». URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/18.1.-DBN-B.1.1-142012.-Sklad-ta-zmist-detalnogo-planu.pdf>
131. Зміна № 1 до Державних будівельних норм (ДБН) Б.1.1-14-2012 «Склад та зміст детального плану території», затверджена Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України» від 27.12.2017 р. № 345. URL: https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2018/02/ZM_DBN_V1114.pdf
132. Державні будівельні норми (ДБН) В.2.6-220:2017 «Покриття будівель і споруд». URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2018/01/V26-220.pdf>
133. IUCN Global Standard for Nature-based Solutions : a user-friendly framework for the verification, design and scaling up of NbS: first edition. 2020.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
2. Водний кодекс України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Генеральна схема планування території України, затверджена Законом України від 07.02.2002 р. № 3059-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text>
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
5. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF?find=1&text=%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD#w1_8
6. Державні будівельні норми (ДБН) Б.2.2-5-2011 «Благоустрій територій». URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/24.1.-DBN-B.2.2-52011-Planuvannya-ta-zabudova-mist-sel.pdf>
7. Державні будівельні норми (ДБН) Б.1.1-13:2012 «Склад та зміст містобудівної документації на державному та регіональному рівнях». URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/17.1.-DBN-B.1.1-132012-Sklad-ta-zmist-mistobudivnoyi-do.pdf>
8. Державні будівельні норми (ДБН) Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій». URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/06/B2212-1B.pdf>
9. Державні будівельні норми (ДБН) В.2.6-220:2017 «Покриття будівель і споруд». URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2018/01/V26-220.pdf>
10. Державні будівельні норми (ДБН) Б.1.1-15-2012 «Склад та зміст генерального плану населеного пункту». URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/19.1.-DBN-B.1.1-152012-Sklad-ta-zmist-generalnogo-pla.pdf>
11. Державні будівельні норми (ДБН) Б.1.1-22:2017 «Склад та зміст плану зонування території». URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2018/05/DBN-B-1.1-22.pdf>
12. Державні будівельні норми (ДБН) Б.1.1-14-2012 «Склад та зміст детального плану території». URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/18.1.-DBN-B.1.1-142012-Sklad-ta-zmist-detalnogo-planu.pdf>
13. Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів, затверджені Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19.06.1996 р. № 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0379-96#Text>
14. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text>
15. «Жива планета». Звіт 2020. Рекомендації держслужбовцям вищих рангів від WWF International. 2020. 7 с. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjH1NSDgd_xAhVH_rsIHRILC-4QFnoECBgQAA&url=https%3A%2F%2Fwww.feu.awsassets.panda.org%2Fdownloads%2F2_lpr_polic_.pdf&usq=AOvVaw1ayKfNaVbtHivSO_r_L5GEd
16. Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року, затверджена Законом України від 24.05.2012 р. № 4836-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4836-17#Text> Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
17. Закон України «Про архітектурну діяльність» від 20.05.1999 р. № 687-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text>
18. Закон України «Про благоустрій населених пунктів» від 06.09.2005 р. № 2807-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15#Text>
19. Закон України «Про будівельні норми» від 05.11.2009 р. № 1704-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1704-17#Text>
20. Закон України «Про відходи» від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text>
21. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» 23.03.2000 р. № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>
22. Закон України «Про екологічну мережу України» від 24.06.2004 р. № 1864-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text>
23. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. № 4004-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>

24. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р. № 156-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19?find=1&text=%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3#w1_2
25. Закон України «Про основи містобудування» від 16.11.1992 р. № 2780-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12?find=1&text=%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%96%D0%B2#w1_72
26. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» від 16.10.1992 р. № 2707-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text>
27. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 р. № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
28. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття» від 29.11.1994 р. № 257/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257/94-%D0%B2%D1%80#Text>
29. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. № 3038-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4#w1_3
30. Закон України «Про рослинний світ» від 09.04.1999 р. № 591-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text>
31. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 р. № 2354-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>
32. Закон України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 р. № 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>
33. Запрошуємо обговорити проєкт Водної стратегії України. Веб-сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Новини. Стале управління водними ресурсами. Консультації з громадськістю. 14.06.2021. URL: <https://mepr.gov.ua/news/37577.html>
34. Затвердили структуру Стратегії охорони біорізноманіття до 2030 року. Веб-сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Новини. Біорізноманіття. 19.03.2021. URL: <https://mepr.gov.ua/news/37045.html>
35. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
36. Зміна № 1 до Державних будівельних норм (ДБН) Б.1.1-13:2012 «Склад та зміст містобудівної документації на державному та регіональному рівнях», затверджена Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України» від 18.11.2015 р. № 294. URL: https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/09/Zmina-1-DBN-B.1.1-13_2012.pdf
37. Зміна № 1 до Державних будівельних норм (ДБН) Б.1.1-14:2012 «Склад та зміст детального плану території», затверджена Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України» від 27.12.2017 р. № 345. URL: https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2018/02/ZM_DBN_V1114.pdf
38. Зміна № 1 до Державних будівельних норм (ДБН) Б.2.2-5-2011 «Благоустрій територій». URL: https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2018/06/ZM4_DBN_B225.pdf
39. Зміна № 2 до Державних будівельних норм (ДБН) Б.2.2-5-2011 «Благоустрій територій». URL: https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/zmina-2_blagoustrij-terytorij.pdf
40. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>
41. Конвенція про охорону біологічного різноманіття 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text
42. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
43. Концепція Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 р. № 743-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/743-2009-%D1%80?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4#w1_1
44. Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 р. № 932-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2016-%D1%80#n8>
45. Концепція сталого розвитку населених пунктів, схвалена Постановою Верховної Ради України від 24.12.1999 р. № 1359-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text>
46. Лист-роз'яснення Міністерства юстиції України від 27.01.2016 р. № 27/13/32-16. URL: <https://minjust.gov.ua/m/list-rozysnennya-ministerstva-yustitsii-ukraini-vid-27012016-271332-16-schodo-prava-na-vchinennya-notarialnih-diy-posadovimi-osobami-organu-mistsevogo->

самovryaduvannya-v-naselenih-punktah-yaki-mayut-status-selisch-miskogo-tipu-u-zvyazku-iz-vnesennyam-zmin/

47. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. № 3852-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>
48. Маєв А. Державна регіональна політика в Україні: передумови, цілі, законодавче забезпечення. Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. праць / Дніпропетровський регіональний ін-т державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України. 2015. Вип. 2 (25). С. 168–179.
49. Малишева Н. Р., Єрофеев М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків : Право, 2017. 417 с.
50. Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року, схвалений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.11.2015 р. № 1228-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001824-15#n2>
51. Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 р. № 271-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/271-2016-%D1%80#Text>
52. Національний план управління відходами до 2030 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.02.2019 р. № 117-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-2019-%D1%80?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4#w1>
53. Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11. 2017 р. № 820-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text>
54. Обговорюємо Державну стратегію управління лісами. Веб-сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Новини. 26.10.2020. URL: <https://mepr.gov.ua/news/36109.html>
55. Обласна програма охорони навколишнього природного середовища на 2017–2021 роки, затверджена рішенням Рівненської обласної ради від 17.03.2017 р. № 482 (зі змінами). URL: https://www.ecorivne.gov.ua/tmp/Programa%20ONPS_%202017_2021.doc
56. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затверджена Законом України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4#w1_2
57. Паризька угода, укладена в рамках Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (2015). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l61#Text
58. Перелік обласних цільових програм, що реалізуються за кошти обласного бюджету (станом на 10.03.2021). Веб-сайт Полтавської обласної ради. URL: <https://www.oblrada-pl.gov.ua/rubric/perelik-oblasnyh-cilovyh-program-shcho-realizuyutsya-za-koshty-oblasnogo-byudzhetu>
59. План заходів із реалізації Національного плану дій з енергоефективності на період до 2020 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.11.2015 р. № 1228-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1228-2015-%D1%80#Text>
60. План заходів на 2021–2023 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.05.2021 р. № 497-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2021-%D1%80#Text>
61. План заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 р. № 878-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2017-%D1%80#Text>
62. Повідомлення про оприлюднення проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року». Веб-сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Оголошення. Консультації з громадськістю. 01.03.2021 р. URL: <https://mepr.gov.ua/news/36922.html>
63. Посібник з природоорієнтованих рішень: методики утримання води. Підготовлено – проєкт NWRM під керівництвом Office International de l'Eau (OIEau), переклад WWF-Україна. 2021. 58 с. URL: <https://www.wwf.ua/?2824341/nature-based-solutions>
64. Програма охорони навколишнього природного середовища Івано-Франківської області до 2025 року, затверджена рішенням Івано-Франківської обласної ради від 23.12.2020 р. № 30-2/2020. URL: <https://orada.if.ua/decision/30-2-2020/>
65. Програма підвищення енергоефективності та зменшення споживання енергоресурсів у Вінницькій області на 2017–2022 роки. URL: <https://vinrada.gov.ua/upload/files/7sklikannya/17Ses/310.rar>
66. Програма поводження з відходами у Хмельницькій області на 2018–2022 роки, затверджена рішенням обласної ради від 27.03.2018 р. № 39-18/2018. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi8j86Sx-LxAhW_rsiHfpCAasQFnoECAIQAA&url=https%3A%2F%2Fkm-oblrada.gov.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2F2018%2F02%2FPrograma-z-vidkhodami-KHODA-ostatohnv1.doc&usg=AOvVaw1DETC6okfGLnxYSRE5WVRU
67. Програма розвитку та збереження зелених насаджень у місті Кропивницькому на 2018–2021 роки, затверджена рішенням Міської ради міста

- Кропивницького від 12.07.2018 № 1765, зі змінами, внесеними за рішенням Міської ради міста Кропивницького від 14.02.2020 № 3144. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/602/4f7/e79/6024f7e79ba55142892447.pdf>
68. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку земельних відносин та національної інфраструктури геопросторових даних в Україні на період до 2030 року». Веб-сайт Держгеокадастру. 06.07.2020. URL: <https://land.gov.ua/old/info/proekt-rozporiadzhennia-kabinetu-ministriv-ukrainy-pro-skhvalennia-kontseptsii-derzhavnoi-tsilovoi-prohamy-rozvytku-zemelnykh-vidnosyn-ta-natsionalnoi-infrastruktury-heoprostorovykh-danykh-v-uk/>
 69. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (1992). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text
 70. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021–2027 років, затверджена рішенням Закарпатської обласної ради від 20.12.2019 р. № 1630. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/regionalna-strategiya-rozvytku-zakarpatskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-rokiv/>
 71. Регіональні стратегії розвитку на період до 2027 року. Веб-сайт Міністерства розвитку громад та територій України. Головна. Напрями діяльності. Державна регіональна політика. Стратегічне планування регіонального розвитку. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/>
 72. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.03.2021 р. «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації», введене в дію Указом Президента України від 23.03.2021 р. № 111/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1112021-37505>
 73. Стартує обговорення Морської стратегії України. Веб-сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Новини. Стале управління водними ресурсами. 30.11.2020. URL: <https://mepr.gov.ua/news/36381.html>
 74. Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року: повернення природи у наше життя. Звернення Комісії до Європейського Парламенту, Ради, Європейського Економічно-Соціального Комітету та Комітету Регіонів (Брюссель, 2020, неофіц. переклад на укр. Української природоохоронної групи). URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewihzYnMjt_xAhVF_rsIHryZCvoQFnoECAYQAA&url=https%3A%2F%2Ffunc.org.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2F2020%2F10%2FStratehiia.pdf&usq=AOvVaw1MfrjczM5nkiY3s2aj-Rst
 75. Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року, затверджена рішенням Вінницької обласної ради від 21.02.2020 р. № 42. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiyazbalansovanogo-regionalnogo-rozvytku-vinnyczkoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/>
 76. Стратегія низьковуглецевого розвитку України на період до 2050 року. Веб-сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Новини. Публічна інформація. Зміна клімату та озонний шар. Консультації з громадськістю. 03.11.2017. URL: <https://mepr.gov.ua/news/31815.html>
 77. Стратегія регіонального розвитку Дніпропетровської області на період до 2027 року. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/strategiya-regionalnogo-rozvytku-dnipropetrovskoyi-oblasti-na-period-do-2027-rok.pdf>
 78. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року, затверджена рішенням Запорізької обласної ради від 12.12.2019 р. № 134. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-regionalnogo-rozvytku-zaporizkoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/>
 79. Стратегія регіонального розвитку Сумської області на 2021–2027 роки, План заходів на 2021–2023 роки з реалізації Стратегії регіонального розвитку Сумської області на 2021–2027 роки, затверджені рішенням Сумської обласної ради восьмого скликання від 11.12.2020 р. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/strategiya-regionalnogo-rozvytku-sumskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf>
 80. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 806-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80#Text>
 81. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року, затверджена рішенням Волинської обласної ради від 12.03.2020 р. № 29/16. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-volynskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/>
 82. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року, затверджена розпорядженням голови Донецької обласної державної адміністрації, керівника Донецької обласної військово-цивільної адміністрації від 17.02.2020 р. №147/5-20. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-doneczkoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/>

83. Стратегія розвитку Житомирської області на період до 2027 року, затверджена рішенням Житомирської обласної ради від 18.12.2019 р. №1722 (зі змінами від 24.12.2020 р. № 16). URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/onovlena-zatverdzhena-strategiya-do-2027-roku-1-1.pdf>
84. Стратегія розвитку Івано-Франківської області на 2021–2027 роки, затверджена рішенням Івано-Франківської обласної ради від 21.02.2020 р. № 1381-34/2020. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-ivano-frankivskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/>
85. Стратегія розвитку Кіровоградської області на 2021–2027 роки, затверджена рішенням Кіровоградської обласної ради від 12.03.2020 р. № 743. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/strategiya-rozvytku-kirovogradskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf>
86. Стратегія розвитку Київської області на 2021–2027 роки, затверджена рішенням Київської обласної ради від 19.12.2019 р. № 789-32-VII. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-kyivskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/>
87. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021–2027 років. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-lvivskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-rokiv/>
88. Стратегія розвитку Луганської області на 2021–2027 роки, затверджена розпорядженням голови Луганської обласної державної адміністрації, керівника Луганської обласної військово-цивільної адміністрації від 26.03.2020 р. №246. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-luganskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/>
89. Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2027 року включно, затверджена рішенням Миколаївської обласної ради від 23.12.2020 р. № 2. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/strategiya-rozvytku-mykolayivskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku.pdf>
90. Стратегія розвитку міста Запоріжжя на період до 2028 року, затверджена рішенням міської ради від 20.12.2017 р. №57. URL: https://zp.gov.ua/upload/editor/strategiya_e.pdf
91. Стратегія розвитку міста Києва до 2025 року, затверджена рішенням Київської міської ради від 15.12.2011 р. № 824/7060 (нова редакція затверджена рішенням Київської міської ради від 06.07.2017 р. № 724/2886. URL: <https://dei.kyivcity.gov.ua/files/2017/7/28/Strategy2025new.pdf>
92. Стратегія розвитку Одеської області на період 2021–2027 років, затверджена рішенням Одеської обласної ради від 03.03.2020 р. № 1228-VII. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-roky/>
93. Стратегія розвитку Полтавської області 2021–2027, затверджена рішенням пленарного засідання 29 сесії Полтавської обласної ради VII скликання від 20.12.2019 р. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-poltavskoyi-oblasti-2021-2027/>
94. Стратегія розвитку Рівненської області на період до 2027 року, затверджена рішенням Рівненської обласної ради від 13.03.2020 р. № 1618. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-rivnenskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/>
95. Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021–2027 роки та План заходів із її реалізації. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/strategiya-rozvytku-ternopilskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf>
96. Стратегія розвитку Харківської області на 2021–2027 роки. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-harkivskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/>
97. Стратегія розвитку Херсонської області на 2021–2027 роки. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-hersonskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-rokiv/>
98. Стратегія розвитку Хмельницької області на 2021–2027 роки, затверджена рішенням Хмельницької обласної ради від 20.12.2019 р. № 49-29/2019. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-hmelnyczkoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/>
99. Стратегія розвитку Черкаської області на період 2021–2027, затверджена рішенням Черкаської обласної ради від 11.09.2020 р. № 38-9/VII. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/strategiya-rozvytku-cherkaskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-roky.pdf>

100. Стратегія розвитку Чернівецької області на період до 2027 року. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-regionalnogo-rozvytku-chernivczkoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/>
101. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>
102. Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року, затверджена рішенням двадцять першої сесії Чернігівської обласної ради сьомого скликання від 18.12.2019 р. № 4-21/VII. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-stalogo-rozvytku-chernigivskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/>
103. Угода про асоціацію між Україною з однієї сторони та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
104. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України до 2030 року» від 30.09.2019 р. № 722. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
105. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
106. About. Defining Nature-based Solutions. IUCN. URL: <https://www.iucn.org/theme/nature-based-solutions/about>
107. Biodiversity strategy for 2030. Bringing nature back into our lives. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (Brussels, 2020). URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a3c806a6-9ab3-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF
108. IUCN Global Standard for Nature-based Solutions : a user-friendly framework for the verification, design and scaling up of NbS: first edition. 2020. URL: <https://portals.iucn.org/library/node/49070>
109. The European Green Deal. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (Brussels, 2019). URL: <https://bit.ly/2UaSc4e>

